

Provinciale Staten van de Provincie Fryslan
Postbus 20120
8900 HM LEEUWARDEN

Leeuwarden, 16 juli 2024
Verzonden, **16 JULI 2024**

Ons kenmerk : 02277893
Domein/ Team : Domein Beleid en Strategie
Behandeld door :
Uw kenmerk :
Bijlage(n) : Eerste Concept Friese Beleidsbrief Europa en Duitsland 2024-2030
Onderwerp : Informatieproces reactieronde eerste concept
Friese Beleidsbrief Europa en Duitsland 2024-2030

Geachte Statenleden,

Hierbij informeren wij u over de voortgang van het proces rondom de Friese Beleidsbrief Europa en Duitsland 2024-2030. Wij hebben op 16 juli het eerste concept van de beleidsbrief vastgesteld.

Bijgaand ontvangt u ter kennisgeving het eerste concept van de beleidsbrief dat tot 16 augustus 2024 ter reactie voorligt aan de actoren die tijdens het hieraan voorafgaande proces betrokken waren. Het gaat bij de actoren om alle leden van het EuropaPact Fryslân waaronder alle Friese gemeenten, kennisinstellingen NHLStenden en Firda maar ook het Wetterskip Fryslân, RuG Campus Fryslân, Van Hall Larenstein, Ynbusiness, de Duitse Ambassadeur in Den Haag, de Nederlandse Ambassadeur in Berlijn, de Consul-Generaal in Düsseldorf, de Honorair Consul Duitsland van Noord-Nederland, de Duits-Nederlandse Handelskamer in Den Haag en de ministeries van BZK en EZK de tijd om te reageren. Verder halen wij via deze ronde het net op bij de inhoudelijk beleidsafdelingen in Niedersachsen en Noordrijn-Westfalen van alle relevante beleidsthema's.

De ontvangen reacties verwerken wij samen met een reactienota in het definitieve concept van de beleidsbrief Europa en Duitsland dat wij na de zomer 2024 aan u ter vaststelling zullen aanbieden.

Gedeputeerde Staten van Fryslân,

o rzitter
o ecretaris

meer kans op balans

De nieuwe Friese maat

Friese beleidsbrief Europa en Duitsland 2024-2030

1ste concept

Vastgesteld door gedeputeerde Staten van Fryslân op 16 juli 2024 en ter reactie gedeeld met betrokken externe partners in het proces. Na de reactieronde kan de beleidsbrief Europa en Duitsland nog aan verandering onderhevig zijn. De volledige tekst van deze beleidsbrief is onder voorbehoud van vaststelling door Provinciale Staten van Fryslân.

Voorwoord gedeputeerde Douwstra komt hier:

CONCEPT

Proloog: De nieuwe Friese maat, de kracht van wederzijdse afhankelijkheid

Aan het einde van de 19de eeuw gold de zeesluis van Stavoren met 31,50 meter als de Friese maat. Een schip van die lengte werd een maatkast genoemd. Alleen schepen tot die lengte met een maximale diepgang van 2,20 meter werden de norm, om de Friese binnenwateren richting Groningen te bevaren. De provincie hoefde daardoor maar een beperkt aantal vaarroutes bevaarbaar houden. Via de sluis van Lemmer konden wel grotere schepen geschut worden, al mochten deze de Friese binnenwateren niet op. Rond 1930 werd duidelijk dat Fryslân met de tijd mee moest gaan voor de moderne ontwikkelingen en schaalvergroting in de binnenvaart en in de regio. Zo werd uiteindelijk besloten om de Prinses Margrietsluis bij Lemmer en het Prinses Margrietkanaal naar Groningen aan te leggen. "De Nieuwe Friese Maat".

1

Stond de Friese maat een eeuw geleden symbool voor begrenzing en beheersbaarheid door de provinciale overheid van het doorkruisen van het Fries eigene van toen, zo werd juist het openen en aanpassen daarvan tot het symbool voor verbinding en samenwerking, de voorwaarden voor innovatie.

Zonder eigen identiteit bestaan echter ook geen gelijkwaardige relaties. Het Fries eigene vaart wel in verbinding met de wereld om haar heen. Alleen zo kun je volgens de Friese merkpositie *zelf - samen - doen!*² Dit vraagt om De nieuwe Friese maat, open, zelfbewust en trots op haar tradities- naar Europa en terug.

Wat is de Friese maat anno nu? De Friese maatkast is dan wel verleden tijd. Maar de Friese maatstaf³ bestaat wel degelijk! De manier waarop wij Friezen leven, binnen de Mienskip met de menselijke maat, hoe wij onszelf meten, de tweede rijkstaal van Nederland levendig houden en hoe wij ons verhouden tot onze leefomgeving in samenwerking met elkaar in een doorgaande leerlijn; dat laat zien waar Friezen voor staan. Maatstaf betekent ook schaal en wordt toegepast in geografische kaarten waarop de verhouding tussen Fryslân en andere regio's zichtbaar is. Zoom maar uit: Fryslân staat niet op zichzelf. Wij staan als regio en als overheid in verbinding met andere regio's en overheden binnen Nederland en binnen Europa. Als je dan de betekenis maat = vriend toevoegt, onderstreept dat de manier waarop Friezen relaties onderhouden: gelijkwaardig, respectvol en omdat je met de ander om wilt gaan; vanuit een wederzijdse afhankelijkheid.

Fryslân is van oudsher gericht op de wereld om haar heen. Dat is belangrijk voor ons. Friezen drijven handel, reizen, studeren over de grenzen van Fryslân heen. Fryslân is partner in interregionale samenwerkings- en overlegorganen, zoals het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Omgevingsberaad Waddengebied, Regionaal Overlegorgaan IJsselmeerkustgebied (ROIJ)- in IPO-verband. Er zijn nauwe relaties met het Rijk en met andere landen. Het werken en leven op interregionale, internationale en dus ook Europese schaal heeft zich in Fryslân als vanzelf ontwikkeld. In de huidige wereld is Europa ook via wet- en regelgeving in Fryslân een vast gegeven. De deelname aan Europese subsidieprogramma's is succesvol en Friezen opereren op de vrije mondiale markt. Tot op heden zijn in de strategische aanpak van de provincie op Europa juist in samenwerking met andere regio's stappen gezet: op de diverse schaalniveaus in een groot aantal netwerken en projecten. Waarover het daarbij gaat, en een aanscherping van onze koers in Europa, presenteren wij met deze beleidsbrief en uitvoeringsagenda. Naar Europa, Duitsland en terug.

¹ Gebaseerd op Huizinga, 2020, Artikel "[Verhaaltjes bij een beeld](#)"

² Grondhouding van de Friese ondernemers, onderwijs en overheden met elkaar samen vanuit één gedeelde economische samenwerkingsagenda voor Fryslân. Voor een veerkrachtige en toekomstbestendige Mienskip waar iedereen mee kan doen. Zelf-samen-doen!

³ Definitie Maatstaf: Norm, schaal, waarde waarmee iets vergeleken wordt.

Inleiding: achtergrond en wordingsproces

Aanleiding

In het provinciale bestuursakkoord 2023-2027 'Oparbeidzje foar Fryslân' is de ambitie voor een nieuw beleidsplan Europa opgenomen. Ook schrijven wij voor het eerst Duitslandbeleid op. De regionale samenwerking gericht op Europa wordt hiermee voortgezet en er worden nieuwe accenten gelegd. Waarom wij dat doen, daarover verderop in het stuk meer.

Voorgaande beleidsbrief, resultaten en leerpunten

Werken op Europese schaal is niet nieuw. Fryslân is er al jaren mee bezig. De eerste Beleidsbrief 'Fryslân en Europa' 2019-2023 zette een belangrijke lijn in op de werkwijze *door* Fryslân als regio en niet als provinciale overheid. Wij stelden 130 mln. euro aan Europese subsidies tot streefbedrag tot en met 2027 waarmee het rendement van de Friese cofinanciering zichtbaar werd. Fryslân als regio zette daarbij in op haar specialisaties en innovatieve systemen⁴ waardoor Friese spelers op Europees niveau konden participeren, te weten: Agro en Food, Landbouw breed, Watertechnologie, Circulaire Economie, Natuurinclusieve Landbouw, Maritieme Sector, LF 2028, Mobiliteit, Digitalisering, Van Zorg naar Positieve Gezondheid. Verder stonden ook overige onderwerpen die voor Europa interessant zijn en bijdragen aan het bevorderen van de brede welvaart in Fryslân als onderdeel van de Blue Delta op de agenda zoals Duurzame Gastvrijheid, Samenwerking tussen overheden, Burgeractiviteiten (uitwisselingen), sportevenementen etc.

Resultaten

1. Oprichting EuropaPact Fryslân

De Friese partners, te weten de Friese gemeenten, een deel van de kennisinstellingen, organisaties vanuit het bedrijfsleven, het Innovatiepact Fryslân en de provincie hebben zich in 2022 georganiseerd in het EuropaPact Fryslân (EPF). Dit zien we als een belangrijke eerste stap om de onze kennis op dit platform te delen en om gemeenschappelijk voorwaardenscheppend te kunnen werken met initiatiefnemers voor Friese projectaanvragen van Europese subsidies, ook al zijn nog niet alle Friese betrokken partijen aangesloten bij het EPF. Het doel dat de Provincie Fryslân niet alleen, maar Fryslân als regio gezamenlijk staat voor het werken op Europese schaal, wordt nu volop gedragen en geleefd.

2. Integrale Portefeuille Europa

Binnen de organisatie van provincie Fryslân wordt de Portefeuille Europa gezien als een onmisbare schakel voor de integrale advisering, kennisdeling, monitoring en de aansluiting bij de belangrijke Europese netwerken.

3. Succesvolle deelname aan Europese Fondsen

Hoewel een geldbedrag geen doel op zich is, zo zijn de hoogte van de subsidies voor Fryslân uit Europese fondsen **is tussen medio 2019 en** begin 2024 met een subsidiebedrag van € 129 mln. meer dan succesvol gebleken. Met name voor de thema's Agro & Food (GLB), Circulaire Economie, Digitalisering & HTSM, Watertechnologie, Energie en Klimaat en Zorg.

4. Uitbreiding van de innovatieve ecosystemen

De Friese deelname aan innovatieve ecosystemen die op Europees niveau acteren, is tussen 2020 en 2024 verder uitgebreid met name binnen de thema's Circulaire Economie en Water(technologie). De deelname en Friese positie in Europese en in het bijzonder aan Duitse en Nedersaksische netwerken in het kader van Interreg A Deutschland-Nederland en de Grensoverschrijdende samenwerking Niedersachsen-Nederland (GROS) is toegenomen ten opzichte van de vorige bestuursperiode. Ook op het gebied van de Internationalisering van het MKB en de Lelylijn zijn nieuwe relaties en netwerken ontstaan.

Wij zijn dus goed op weg geraakt en hebben naast de successen ook beleidsmatige leerpunten uit de vorige periode meegenomen.

⁴ **Definitie innovatief ecosysteem:** Een innovatief ecosysteem is een netwerk waarin overheden, ondernemers, onderzoeks- en onderwijsinstellingen en overige maatschappelijke organisaties (de 5 O's) samen werken aan innovatie.

Leerpunten

1. Pakken van je rol: rolbewustzijn van Friese spelers in innovatieve ecosystemen vergroten

Werken vanuit innovatieve systemen in Europese context vraagt niet alleen intern maar ook in de regio Fryslân om een organisatie en structuur die deze werkwijze ondersteunt. Daar kunnen wij nog meer in doen. Hiervoor is meer zicht op de verschillende rollen van Friese partners nodig in de innovatieve ecosystemen. Enerzijds partners die goed innovatieve projecten (zouden) kunnen ontwikkelen maar ook partners die kunnen zorgen voor de juiste voorwaarden voor succesvolle uitvoering van projecten. Het is gebleken dat de regio Fryslân nu nog organiserend vermogen en ontwikkelkracht tekortkomt vooral als het gaat om projectontwikkeling en projectleiding. Vanuit het rolbewustzijn spreken wij elkaar aan op het pakken van de juiste rol in de regio Fryslân en wegen af wat daarvoor nodig is.

2. Meer Focus en samenhang

De voormalige brede thematische insteek heeft op onderdelen binnen de provinciale organisatie geleid tot een sectorale uitvoering waarbij de aansluiting aan de gezamenlijke “thuishaven” portefeuille Europa miste. Dat gaan wij verbeteren door meer inhoudelijke en integrale samenhang aan te brengen door de drie missies Schone Natuur, een Gezonde Economie en de Gelukkige Mens met als hoofddoel de brede welvaart voorop te stellen.

3. Van planning tot rapportage: de functie van de integrale portefeuille Europa

De doelstellingen komen voort uit de inhoudelijke ambities. De keuze voor de Europese of Duitse schaal moet dienstbaar zijn aan het beleid. De portefeuille Europa adviseert bij deze keuze aan de voorkant en begeleidt de uitvoering vervolgens in samenhang van planning over rapportage tot eventuele bijsturing. Wij geven hiermee invulling aan de motie *Europa, best belangrijk*⁵. Dat betekent:

a. Europese doelstellingen en planning in beleidsbrieven en in de begroting en jaarrekening

Ondanks de integrale portefeuille Europa werd in de vorige bestuursperiode nog veelal sectoraal gewerkt. Dit veranderen wij. De beleidsthema's worden leidend en nemen de Europese ambities in de nieuwe thematische beleidsbrieven en in de relevante programma's van de begroting, tussenrapportages en jaarrekeningen op.

De portefeuillehouder Europa opereert daarbij in de volle breedte als proactief adviseur, makelaar, navigator en als thuishaven voor kennis, data en netwerken. In dit samenspel maken wij een bewuste afweging welk doen en laten het meest gevraagd is, bijvoorbeeld aanspreken van fondsen, onderhouden van relaties en de handelingsruimte binnen wetten en richtlijnen.

b. de portefeuillehouder Europa monitort en rapporteert via het college jaarlijks aan PS op basis van meetbare prestatie-indicatoren uit de inhoudelijke beleidsdoelstellingen in plaats van een doelbedrag voor Europese subsidie. Wij denken aan indicatoren zoals rolinvulling als projectleider, projectdeelnemer, cofinancier of adviseur, het doelmatig aanspreken van fondsen en de inzet van public affairs. Over de behaalde Europese subsidie wordt als bijkomend resultaat gerapporteerd in relatie tot het voorgenomen doel daarvan.

c. Risico's beter in kaart

Europese en Duitse samenwerking gaat behalve met grote kansen ook gepaard met onvoorziene omstandigheden, beperkingen en risico's die invloed hebben op het behalen van doelstellingen. Wij nemen daarom een paragraaf op in de uitvoeringsagenda Europa en Duitsland die de kritische succesfactoren en risico's in beeld brengt en de manier waarop deze beheerst kunnen worden.

⁵ Motie 01, CDA, PvdA, VVD, D66, FNP, Statenlid Jonker, aangenomen, 29 mei 2024.

Nieuwe Beleidsbrief

Naast de resultaten van de vorige beleidsbrief is opnieuw binnen en buiten de organisatie 'het net opgehaald'. Er is een proces gevolgd waarin via gesprekken tussen de provincie en haar Friese, Noordelijke, Nederlandse en Duitse partner-organisaties ideeën en informatie zijn opgehaald die in deze Beleidsbrief zijn verwerkt. Het eerste concept is voor commentaar voorgelegd aan alle gesprekspartners. **De reactienota (bijlage 3) maakt de verwerking van de commentaren zichtbaar. (Leeswijzer: Deze uitspraak geldt voor het definitieve concept).**

Binnen de provinciale organisatie is geogst uit een uitgebreide gespreksronde. Provinciale Staten hebben hun inhoudelijke inbreng geleverd aan de hand van een startnotitie waarover twee moties zijn aangenomen. Samen met de ervaringen en resultaten uit de vorige beleidsperiode, is de verzamelde input verwerkt tot meer inhoudelijke focus en aansluiting bij overig provinciaal beleid en beleid van de partners binnen en buiten de Friese regio. (Bijlage 2).

Uit motie 09, 01, Motie CDA, PvdA, VVD, D66, FNP, Statenlid Jonker, 29 mei 2024

1. Maak duidelijke beleidskeuzes over de Friese prioriteiten in Europa en Duitsland en maak niet álles belangrijk waardoor uiteindelijk niets echt belangrijk wordt, maar wees wel bereid flexibel in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en kansen.
2. Geef concreet aan hoe invulling wordt gegeven aan de samenwerking met Drenthe en Groningen op het gebied van Europa/Duitsland.
3. Maak helder op welke manier het College ervoor zorgt dat de eigen medewerkers in toenemende mate over kennis en kunde over Europa beschikken om zo het Friese belang in Brussel zo effectief mogelijk over het voetlicht te brengen.
4. Houd bij het opstellen van de beleidsbrief rekening met de strategische agenda 2024-2029 die in juni van dit jaar door de Europese Raad wordt vastgesteld, houd de beleidsbrief tegen het licht wanneer de nieuwe Europese Commissie in het najaar zijn werkprogramma vaststelt, en rapporteer over de eventuele bijstellingen die dat tot gevolg heeft op de dan eerstvolgende bijeenkomst van Platform Europa.
5. Voeg voortaan aan elk nieuw beleidsstuk een paragraaf toe waarin (indien van toepassing) de Europese dimensie (kansen en risico's) van het beleidsstuk in kwestie wordt toegelicht.

Wij handhaven de visie van de Blue Delta Fryslân (Zie hoofdstuk 1) als uitgangspunt van een samenwerkende Friese regio en als leidraad op inhoud. Verder is er nagedacht over de doorontwikkeling van een passende organisatie en structuur zowel binnen als buiten de provincie Fryslân als overheid, de verschillende rollen die daarbij ingenomen moeten worden, maar ook de kritische succesfactoren die hierbij een rol spelen.

Wij presenteren met deze beleidsbrief dan ook een ambitie voor Europese samenwerking binnen en buiten de Friese regio die uitgaat van de sterke punten van Fryslân en daarbij meer focus aanbrengt.

In de dynamiek van het werken op Europese en Duitse schaal zullen wij conform het verzoek van Provinciale Staten jaarlijks de stand van zaken rapporteren als basis voor een voortgangsgesprek.

Uit Motie 09,02: BBB, VVD, 29 mei 2024

- Succesvolle onderdelen uit vorige beleidsbrief in kaart brengen, zoals Interregprogramma(s), EFRO, etc. en zo mogelijk doorzetten.
- In beeld te brengen hoe de regio's in het gebied van Vlieland tot Esbjerg de samenwerking met de EU hebben ingericht.
- Onderzoeken hoe deze regio's samen kunnen optrekken binnen de EU op overeenkomstige thema's zoals verzilting + drinkwaterzekerheid, landbouw, energieopgave, economie en/of innovatie.
- Houd de beleidsbrief concreet.

Leeswijzer

Het spel in Europa kent een paar regels, speelborden en poppetjes. Wil je een spel plezierig spelen moet je eerst de spelregels lezen. Ook in deze beleidsbrief staat dit soort uitleg. Die is apart aangegeven.

In **hoofdstuk 1** schetsen we de **Europese context** waarin de Friese inzet op Europa plaatsvindt. Dat gebeurt vooralsnog met enige terughoudendheid omdat op dit moment nog niet precies kan worden aangegeven wat de gevolgen zullen zijn van de verkiezingen voor het Europees Parlement (juni 2024) en de aansluitende vorming van een nieuwe Europese Commissie. Dit hoofdstuk kan daarom de komende jaren nog verder worden geconcretiseerd als daar aanleiding voor is.

In **hoofdstuk 2** gaat het over de **Friese prioriteiten** in en de **Friese werkwijze** in de inzet op Europa rekening houdend met de recente en te verwachten ontwikkelingen in de Europese context. Daarin speelt ook de uitvoeringscapaciteit bij de gezamenlijke Friese partners een rol.

In **hoofdstuk 3** zoomen wij in op de **Duitse context** en op de inhoudelijke inzet in de samenwerking met **Duitsland**. Inhoudelijk loopt dit grotendeels parallel aan de inzet op Europa als geheel, maar op onderdelen zijn er ook belangrijke verschillen.

In **hoofdstuk 4** komen de **financiële consequenties** van de nieuwe Beleidsbrief aan de orde, met bijzondere aandacht voor de Friese cofinanciering die nodig is voor het uitvoeren van goedgekeurde Europese projecten.

Bijlage 1 bestaat uit de **Uitvoeringsagenda's Europa respectievelijk Duitsland 2024-2027**. De operationalisering van de Beleidsbrief gericht op Europa algemeen inclusief het voorstel om door te gaan met **EuropaPact Fryslân**. De uitvoeringsagenda voor samenwerking met Duitsland is apart uitgewerkt. Voor beide onderdelen zijn hier de organisatorische consequenties en een risicoparagraaf opgenomen

In **bijlage 2** staan de **geraadpleegde bronnen**, een **overzicht met netwerken**, **nadere toelichtingen** en de **lijst van interne en externe gesprekken en onderliggende gegevens**.

Bijlage 3 omvat de **reactienota** waarin aangegeven wordt hoe met de externe opmerkingen is omgegaan.

Hoofdstuk 1: Europa, wat betekent dat voor ons?

Wat merken wij eigenlijk in ons dagelijkse leven van de Europese Unie (EU)? Moeilijk te beantwoorden? Dat is niet zo raar. Voor ons dagelijkse leven zijn wij in de afgelopen zeventig jaar al zo gewend geraakt aan de 'Europese invloed' dat wij daar ook niet meer bewust bij stil staan. Ons paspoort, de Euro, verplichte informatie op productetiketten, doorrijden zonder grenscontroles we staan er letterlijk niet meer bij stil. En wat te denken van de beschermde status van het Fries als minderheidstaal? LF2018 was een mooie opsteker met blijvend effect voor onze provincie. En wat te denken van subsidies voor projecten die in Fryslân neerdalen? Tegelijkertijd komen sommige Friezen niet om besluiten van de EU heen. Denk maar aan de agrarische sector of import/exportbedrijven die met andere Europese landen werken. Daar heeft de Europese wet- en regelgeving directe invloed op het dagelijkse reilen en zeilen en komt ook de provincie als overheid actief in beeld als uitvoerder van Europese wetten. De boerenprotesten in Nederland en bijvoorbeeld ook Frankrijk en Duitsland en Brussel hebben laten zien welke reacties stikstofwetgeving te weeg heeft gebracht.

Veel van de Nederlandse wet- en regelgeving vindt haar oorsprong in afspraken die Nederland binnen de EU heeft gemaakt. Met de recente Natuurherstelwet als recent voorbeeld die een directe doorwerking heeft naar de regionale overheden. ¹

Wat in 1952 begon met kolen en staal heeft zich via het gemeenschappelijk landbouwbeleid en een douane-unie verbreed tot een gemeenschappelijke markt met vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal. En ook het gemeenschappelijk veiligheidsbeleid zoals dat vanaf 1949 gestalte heeft gekregen in de NAVO heeft de Europese integratie gevormd. Economische integratie en veiligheid zijn twee kanten van dezelfde medaille als het gaat om een vrij, stabiel en welvarend Europa.

6

Terugblikkend op wat in de afgelopen zeven decennia is bereikt kan de EU – met alle mitsen en maren die daarbij te plaatsen zijn en de voortdurende uitdagingen – worden beschouwd als het meest succesvolle vredesproject uit de turbulente Europese geschiedenis.

Europa is voor Nederland een vierde overheidslaag geworden met een breed takenpakket. De EU, het Rijk, de provincies en de gemeenten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden communicerende vaten in diverse combinaties. Naast de overheden zijn de regio's voor de EU belangrijke spelers waarmee directe relaties worden onderhouden. In onze Noord-Nederlandse samenwerking met Drenthe en Groningen speelt de EU dus een belangrijke rol.

De EU is wereldwijd ook een onmisbare schaal in gesprek met andere machtsblokken over onderwerpen waarbij een enkel Europees land geen stem heeft. Dat moeten de lidstaten gezamenlijk in EU-verband doen.⁷ Een bankencrisis, een Euro-crisis, de toenemende klimaatproblematiek, de Covid-19-pandemie, de oorlog in Oekraïne en migratiestromen daarover wordt mondiaal onderhandeld. De verhouding met Rusland, China en de Verenigde Staten dwingt de EU in toenemende mate tot ingrijpende geopolitieke keuzes. Onderwerpen die nu prominent op de agenda staan zijn:

- Asiel/migratie
- Veiligheid (defensie-industrie) en Strategische (on)afhankelijkheid (grondstoffen, energie)
- Klimaat/natuur/landbouw (Green Deal, Nieuwe Natuurherstel Wet, inclusief CO₂-reductie, stikstofreductie en mestproblematiek)⁸
- Financiering EU (omvang en verdeling van het budget over de beleidsprioriteiten)

Europa geeft veel eigen ruimte aan regio's in hun taken op het gebied van regionale taal en cultuur. Meer ruimte nog dan aan de lidstaten. Deze directe relatie is voor Fryslân van grote betekenis en is vertaald in concrete doelstellingen in de *Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2024-2028* ter uitvoering van het Europees handvest voor regionale talen van minderheden. Een belangrijke bouwsteen voor zowel de nieuwe Taalnota *Fansels Frysk*¹ en het nieuwe Cultuurbeleid *Tosken yn in nije Tiid*¹.

⁶ Hoeveel van onze wetten komen uit de EU? 'Op heel veel terreinen is de invloed toegenomen' - EenVandaag (avrotros.nl)

⁷ Rijksoverheid, over Europa, De rol van de EU in de wereld | Kijk op Europa | Over Europa

⁸ Zie voor overzicht en beknopte toelichting van de Green Deal EU bijlage 2.

Europese besluitvorming verloopt traditioneel vaak traag door belangentegenstellingen tussen de lidstaten, maar er zijn ook situaties waarin een crisis tot onverwachte slagvaardigheid leidt (Covid-19 aanpak, steun aan Oekraïne). Verdeeldheid is echter nooit ver weg en onderwerpen als asiel/migratie en natuur- en klimaatbeleid leiden in veel lidstaten en daardoor ook op Europees niveau tot forse spanningen.

En welke Europese beleidsdoelen zijn voor Fryslân als regio het meest van belang?

Voor de nu lopende periode van Europese subsidieprogramma's zijn tot en met 2029 de Europese beleidsdoelen van 2019-2014 bepalend geweest. De verhouding tussen deze Europese beleidsdoelen en de Friese ambities die kansrijk zijn in Europese samenwerking zijn dus interessant:

Vier kernprioriteiten 2019-2024 van de EU: onze burgers en vrijheden beschermen; een sterke, dynamische economische basis ontwikkelen; aan een klimaatneutraal, groen, rechtvaardig en sociaal Europa bouwen; de Europese belangen en waarden wereldwijd behartigen. Deze zijn door de Europese Commissie (EC) vertaald in zes prioriteiten:

- Een Europese Green Deal;
- Een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk;
- Een economie die werkt voor de mensen;
- Een sterker Europa in de wereld;
- Bevordering van onze Europese levenswijze;
- Een nieuwe impuls voor Europese democratie.

Blik vooruit:

Op 27 juni 2024 heeft de Europese Raad de strategische EU-agenda voor de periode 2024-2029 gepresenteerd. Er zijn drie prioriteiten:

1. Een vrij en democratisch Europa.
2. Een sterk en veilig Europa.
3. Een welvarend en concurrerend Europa

De EC heeft deze prioriteiten nog niet vertaald naar concrete doelen.

De komende Europese Commissie moet een nieuwe Europese deal voor het concurrentievermogen presenteren (prioriteit 3.) op basis van aanbevelingen voor deze deal door de Europese raad in april 2024. Van de negen "essentiële aanjagers" ¹ zijn de volgende voor Fryslân interessant:

- **Eengemaakt markt:** met o.a. inzet op geheel ongehinderde grensoverschrijdende dienstverlening, onderlinge vervoersverbindingen, in 2025 komt een plan voor een gemoderniseerde eengemaakte markt met speciale aandacht voor het MKB.
- **Industrie:** met o.a. inzet op schone en digitale technologieën, AI, biotechnologie, etc.
- **Klimaat en energie:** met o.a. inzet op een energie-unie, gebruik van alle netto-nul en koolstofarme oplossingen, investeringen in elektriciteitsnetten en energieopslag.
- **Sociaal beleid:** inzet op o.a. een sterkere en toekomstbestendiger arbeidsmarkt door diverse vormen van scholing, arbeidsparticipatie en in gelijke kansen.
- **Handel:** inzet op betrouwbare toeleveringsketens en een gelijk speelveld.
- **Landbouw:** met inzet op o.a. voedselzekerheid en strategische autonomie door een sterke en duurzame landbouwsector op basis van stabiel en voorspelbaar beleid.

De drie handelingsdimensies voor de regio in Europa

1. Kaders: Wet- en regelgeving
2. Fondsen: Europese Subsidieprogramma's.
3. Positie Beïnvloedingsmogelijkheden

De regio Fryslân beweegt zich in relatie tot en met Europa in drie verschillende dimensies.

Alle drie dimensies staan in verbinding met elkaar vanuit het perspectief van de regio en kunnen op elkaar inwerken (fig. 1); al zijn de ruimte, de momenten en manieren om te handelen steeds verschillend. De dimensies kennen namelijk verschillende manieren van uitvoering (van verplicht tot vrijblijvend) en hebben verschillende looptijden. Het bewustzijn van de dimensies die in de diverse Europese beleidspunten van toepassingen zijn, gebruiken wij voor de handelingsstrategieën vanuit Fryslân en voor de daarbij benodigde sturingsmechanismen op de Friese inzet daarbinnen.

Fig. 1: Drie dimensies van Europa in de Regio

Kaders: Beleid, Wet- en regelgeving, MFK

Het [Europese beleid](#) wordt door de Europese Raad bepaald (zie fig.2). Ter ondersteuning van het Europese beleid gelden Europese regels en wetten¹, bepaald door het Europese Parlement en de Raad van de Europese Unie. Deze regels werken direct of indirect door in het leven van burgers en bedrijven, anderzijds vormen zij de kaders voor overheidsbeleid (bijv. Vogel- en Habitatrichtlijn of de Kaderrichtlijn Water, Richtlijn hernieuwbare Energie, of Nitraatrichtlijn, de Natuurherstelwet, maar ook de richtlijnen voor vrij verkeer van goederen en personen binnen Europa, etc.). Die kaders zijn een gegeven en zolang de regels gelden voeren wij deze uit en leven deze na.

De regio Fryslân mag wel zelf invullen hoe zij de maatregelen uitvoert. Ook het Meerjarige Financieel Kader (MFK) is een Europees gegeven, waarmee de beschikbare EU-fondsen voor de uitvoering van de hier toegelichte Europese kaders zijn bepaald.

Europese Fondsen en subsidieprogramma's

Europa biedt daarnaast ook een breed menu aan fondsen en programma's voor de lidstaten en regio's om het eigen beleid samen met het Europese beleid uit te voeren. Iedereen in de regio Fryslân kan ervoor kiezen om daar wel of niet gebruik van te maken. Ook bij de uitvoering van wetten en regels kunnen de subsidieprogramma's een belangrijke rol spelen. Via samenwerking binnen Fryslân en/of met (inter-)nationale partners uit andere Europese landen kan een beroep gedaan worden op Europese subsidies ter uitvoering van ons inhoudelijk beleid en het verwerven van extra middelen.

Positionering

Beïnvloeding en lobby vanuit de regio

Voor zowel de dimensie van beleid, wet- en regelgeving, als voor de subsidieprogramma's bestaan zeer geringe beïnvloedingsmogelijkheden voor de regio. Die geringe kans doet zich voor tijdens veranderingstrajecten van beleid, regelgeving en programma's, bijvoorbeeld na verkiezingen of tijdens [Midterm Reviews](#) (MRT's)¹. Voor de wet- en regelgeving loopt de weg meestal via het Kabinet, maar we zijn daar niet volledig van afhankelijk. Via het Comité van de Regio's is het ook mogelijk contacten te onderhouden en zelfs zaken te agenderen die voor Fryslân van belang zijn. Ook zijn EU-commissarissen en EU-parlementariërs en overige Brusselse instanties voor

Hoe komt Fryslân succesvol in positie?

Wij benutten de geschikte gremia en processen in veranderingstrajecten, maar ook voor de advisering over nieuwe Europese subsidieprogramma's en -voorwaarden. Hierbij kiezen wij uit de volgende ingangen:

1. Regionale input leveren bij het Rijk voor onderhandelingen in de Raad van de Europese Unie.
2. Regionale deelname aan:
 - a. Het Comité van de Regio's: input leveren aan advisering van de Europese Commissie, de Raad van de Europese Unie en het EU-parlement (momenteel via gedeputeerde Douwstra en wethouder Jonkman van Opsterland);
 - b. Publieke raadgevingsprocessen van de Europese Context, zoals bijvoorbeeld de voorbereiding van nieuwe Europese Subsidieprogramma's en de Regionale Innovatie Strategie (RIS 3) Noord;
 - c. Europese Subsidieprogramma's voor de uitvoering van Fries beleid.
 - d. Raad van Europa, (momenteel via gedeputeerde Folkerts);

Fig. 2: Wie doet wat in de EU, organen en instellingen van de Europese Unie die de Regio moet kennen

3. Positie: Fryslân is zichtbaar en up-to-date:

Beïnvloedingskansen in Europa stijgen met de zichtbaarheid van de regio Fryslân. Daarvoor is samenwerking met andere spelers in noordelijk en groter interregionaal verband, op nationaal niveau en in grensoverschrijdend verband een belangrijke factor. Samen met gelijkgezinden bereik je meer en hoe groter de coalitie hoe kansrijker. Wij zijn zo goed mogelijk geïnformeerd over de relevante geplande maar ook onvoorziene processen, beslismomenten en daaraan gerelateerde tafels, instellingen, organen en andere gremia met betrekking tot de Europese Unie.

Wij maken dan ook gebruik van bestaande en nieuwe netwerken tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijfsnetwerken. De Europese Subsidieprogramma's en -projecten waarin Fryslân als regio participeert

zien wij als broedplaats van dergelijke coalities. Wij organiseren evenementen, handelsmissies, uitwisselingen en nemen uitnodigingen daartoe aan.

Verder nemen wij deel aan overleg in het kader van de Vereniging Friese Gemeenten (VFG), het Interprovinciaal Overleg (IPO), het Huis van de Nederlandse Provincies (HNP), de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de EU (PVNL), de Noord-Nederlandse Lobby.

Wij onderhouden contacten met de Nederlandse EU-Parlementariërs, en vakministers in Den Haag, De Europese Commissie, en de permanente vertegenwoordigingen van relevante lidstaten in Brussel.

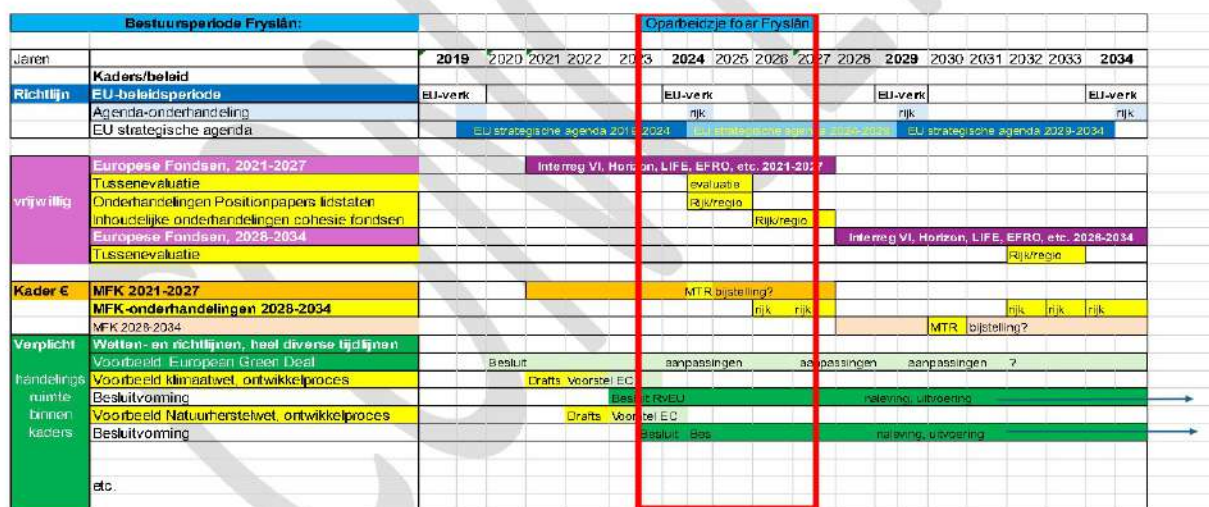
Als organisatie stemmen wij het Friese Europeabeleid, de Positioneringsagenda en de Inhoudelijke prioriteiten met onze partners binnen en buiten de provincie Fryslân als organisatie en regio doorlopend op elkaar af en zetten wij de desbetreffende expertise en betreffende teams in.

4. *Fryslân kent de planning van de Europese Unie:*

Voor een succesvolle en efficiënte inzet op Europa is het essentieel om het zicht op de planning van Europese Unie voor ogen te hebben en wanneer en via welk kanaal welke acties uiterlijk gereed moeten zijn. Daarvoor is het ook belangrijk de afstemming met de benodigde coalitiepartners voor een bepaald onderwerp tijdig te hebben afgestemd. Hoe groter de schaal van gezamenlijk optreden hoe succesvoller de agendering op de Europese agenda.

Onderstaande tijdsbalken geven aan dat de timing van inzet binnen de dimensies Uitvoering van Fondsen, Uitvoering van Wet-en Regelgeving en Beïnvloeding van besluitvorming voor beide dimensies vanuit Fryslân verschillend is. De integrale informatie en kennis daarover bundelen wij voor een efficiënte inzet vanuit de regio Fryslân in de portefeuille Europa ondersteund door het EPF.

Fig 3: Periodes, processen en besluitvorming binnen de Europese Unie:

Toelichting op fig 3: in het figuur zijn de verschillende tijdsspannes van de EU-beleidsperiode (vijf jaar, ritme staat vast), de programmaperiode van fondsen (zeven jaar, ritme staat vast) en van het Financieel Kader (loopt parallel aan de programmaperiode van 7 jaar). Daaronder de kaders: wetten en richtlijnen (diverse tijdslijnen, komen vaak voort uit EU-beleid). Ter aanduiding en niet uitputtend zijn in het geel de momenten gemarkeerd waarin vanuit de lidstaten positie kan worden ingebracht zowel bij de totstandkoming van kaders, als bij de totstandkoming van Fondsen. Hoewel wij ons moeten realiseren dat de invloed vanuit de regio op de totstandkoming en verandering van de kaders zeer gering is, bestaat de meeste kans op beïnvloeding via de eerder genoemde kanalen en technieken. Het rode kader geeft het venster van de huidige provinciale bestuursperiode aan. Daaruit blijkt bijvoorbeeld, dat ten aanzien van de Europese Fondsen voor de huidige periode vaststaat voor welke thema's Fryslân kan trachten subsidie aan te vragen. De eerste fase van de ontwikkeling van de fondsenperiode 2028-2034 begint in de huidige bestuursperiode.

Hoofdstuk 2: En wat merkt Europa van Fryslân?

2.1 Friese ambitie binnen Europa

Het Friese Europabeleid is geen doel op zich. Het vormt het integrale verbindingsstuk tussen Europa en het Friese beleid. De inhoud is leidend. Wij hebben uit voorgaande periodes al geleerd waar Fryslân zich in positieve zin onderscheidt van andere regio's. Daaruit is een profiel van Fryslân ontstaan dat bij ons past en bij de manier waarop wij met anderen succesvol kunnen zijn. Met dat inhoudelijke profiel biedt de samenwerking op de geografische schaal van Europa of het benutten van Europese instrumenten de meeste kansen voor Fryslân als regio.

In 2030 wil wij de meest circulaire regio van Europa te zijn. Dat doen we door te werken aan naar balans tussen natuur, mens en economie voor een brede welvaart in Fryslân.

Zonder economische doelstellingen op de voorgrond te plaatsen, nemen wij de het symbool van de Blue Delta Fryslân als uitgangspunt voor deze integrale beleidsbrief Europa en Duitsland. Zij vormt het inhoudelijke DNA van de Friese regio en toont de integrale samenhang van drie missies die onderling in balans horen te zijn. Alle activiteiten die Fryslân in de Europese context moet en kan uitvoeren, wegen wij af tegen deze balansdoelstelling. Voor de beleidsbrief Europa en Duitsland werken wij het inhoudelijke spectrum van alle drie Friese missies uit waardoor de economische accenten in de Blue delta Bol voor de Europese context in evenwicht worden gepresenteerd met de Groene en Sociaal-culturele aspecten.

Friese missies in de Europese dimensies:

De missies:

Er wordt op Europa gewerkt vanuit de hoofddambitie van een Brede Welvaart binnen van Fryslân als Blue Delta. Daarin staan drie missies voor voorop die met elkaar in balans moeten zijn.

1 Schone Natuur

2 Gezonde Economie

3 Gelukkige mens

1. Het thema natuur is geborgd in een van de drie missies en heeft daarmee maar ook door de wettelijke taken in de Europese context een belangrijke status in deze beleidsbrief. Daarnaast heeft het natuurwerelderfgoed Waddenzee daarin een bijzondere plek maar ook bijvoorbeeld het Veenweidegebied.

Schone natuur Geïnspireerd door water

Natuur en water in balans

- Wet- en regelgeving natuur, water en bodem
- Waddengebied
- Veenweidegebied

Gezonde Economie Circulaire samenleving

Technische innovatie

- Agro Food
- Water(technologie)
- Circulaire en biobased materialen
- HTSM
- Maritieme Technologie

2. Technische Innovaties zien wij als de motor en kans voor een circulaire en dus gezonde Friese economie. Alle speerpunten in deze missie dragen bij aan Fryslân's concurrentiepositie van waaruit samenwerking ontstaat. In het Europa- en Duitslandbeleid kan de regio Fryslân internationaal het verschil maken als initiatiefnemer en actieve partner binnen projecten en andere activiteiten. Europese fondsen spelen voor deze circulaire

onderwerpen een cruciale rol.

Het Friese MKB als fundament van de Friese Economie richt zich met een Internationaliseringsplan op Duitsland in het Duitslandjaar 2025 en algemeen op Europa.

3. Fryslân is een plattelandsregio. De missie Gelukkige mens wordt ook in de Europese context gevoed door brede inzet op leefbaarheid in een verbonden platteland. De onderwerpen die bij kunnen dragen onderlinge verbinding met andere regio's zijn Friese Taal, Cultuur, Gastvrijheidseconomie, Openbaar vervoer door de Lelylijn maar ook Digitale innovaties voor een goede aansluiting onderling en met overige gebieden.

Gelukkige mens Verbonden platteland

Leefbaarheid

- Gastvrijheidseconomie
- Digitalisering
- Friese taal
- Cultuur
- Lelylijn, openbaar vervoer,

Fundament van de Blue Delta is de vitale regio met alles wat van daaruit bijdraagt aan de drie missies. Fryslân kan namelijk alleen succesvol zijn als wonen, werken en recreëren een kwaliteit kennen. Ondernemers, onderwijs en overheden werken daar gezamenlijk aan. Dit geheel maakt de Friese inzet op Europa en Duitsland compleet, zeker als het past in het aanbod van de Europese Fondsen voor de regio.

2.2 Inhoudelijk focus en samenhang

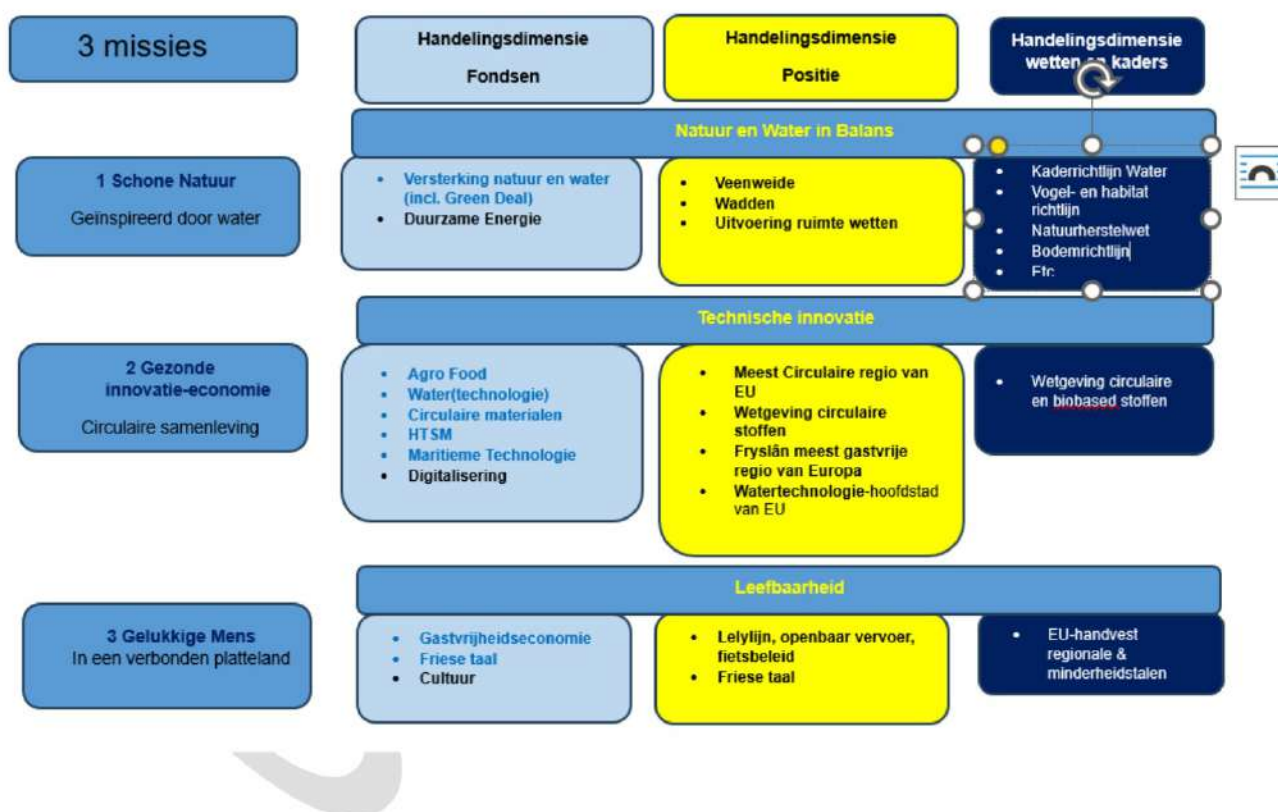
De volgende overwegingen hebben geleid tot de inhoudelijke samenhang voor de periode 2024-2029:

- de focus die in het nieuwe bestuursakkoord wordt gelegd op brede circulariteit volgens het concept van de Blue Delta en op Duitsland als Europees gebied;
- de prioriteiten uit de huidige RIS3 Noord-Nederland 2021-2027;
- Motie 9.1, CDA, PvdA, VVD, D66, FNP, Jonker, 29 mei 2024
- Motie 9.2, BBB, VVD, 29 mei 2024

Friese inzet⁹ op Europa in samenhang

Het overkoepelende doel is de Brede Welvaart. De drie missies en daaraan gerelateerde speerpunten en bouwstenen voor een leefbare regio zijn leidend voor de Friese inzet op het ontwikkelen en uitvoeren van Europese projecten (inclusief de inzet van cofinanciering) en op de activiteiten voor public affairs en uitvoering van regelgeving.

Per missie hebben de speerpunten één gemeenschappelijke noemer. Dat zorgt voor samenhang en focus binnen de missies: Natuur en Water in balans, Technische Innovatie en Leefbaarheid.

De rol van Friese deelnemers en de meerwaarde voor Fryslân als regio in projecten zal in grote mate de inzet van provinciale cofinanciering bepalen. Hierbij hanteren wij een langetermijnstrategie voor de duur van de Europese subsidieperiode. Bij het opbouwen van innovatieve ecosystemen volgt uit de consensus over de samenwerking een heldere rolverdeling tussen de spelers.

Aanvullend hierop en voor zover de beschikbare middelen en menskracht dat toelaten dragen wij bij aan projecten en activiteiten die een leefbare platteland regio voor de bewoners van Fryslân verrijken door bijvoorbeeld verbinding tussen burgers, slimme mobiliteit, woonklimaat, een rijke cultuur, gastvrijheidseconomie etc.

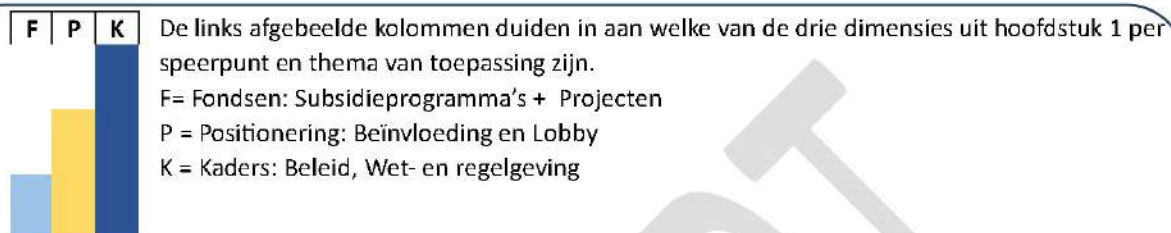
⁹ Voor de goede orde: het gaat hier dus om prioritering in projecten en activiteiten waartoe partijen uit Fryslân als regio zelf het initiatief nemen en in participeren.

Ook houden wij de strategische agenda van de Europese Raad die op 28 juni 2024 is vastgesteld tegen het licht voor een nog betere koppelkansen tussen Friese en Europese doelen.

In de uitvoeringsagenda (bijlage 1) geven wij aan hoe we gaan sturen op deze prioritering en daarmee op de inzet van cofinanciering en op public affairs. In de gele kolommen zijn onderwerpen opgenomen waarover wij nu in ieder geval richting Europa de samenwerking zoeken met andere partners.

Toelichting op de inhoudelijke **speerpunten** en overige thema's

Leeswijzer:

Met de hoogte van de kolommen duiden wij relatieve verhouding van het te verwachten belang van de inzet per dimensie in. Hier ligt geen berekening aan ten grondslag.

Samenhang 1: Natuur in balans

Speerpunt Versterken van de natuur en water:

Dimensie	Relatieve verhouding (hoogte)
F (Fondsen)	Laag
P (Positionering)	Middel
K (Kaders)	Hoog

Het versterken van de natuur voor een gezonde biodiversiteit en leefomgeving is één van de overkoepelende missies in de Friese Blue Delta. De recent aangenomen Natuurherstelverordening richt zich op het herstel van de biodiversiteit en onze leefomgeving, zodanig dat het impact van klimaatverandering verkleint. Door de rechtstreekse werking van deze verordening op de provinciale taken staan wij voor de taak om binnen twee jaar een natuurherstelplan op te stellen. Wij zoeken hierbij samen met relevante sectoren naar de uitvoeringsruimte binnen de regels. Daarnaast blijven wij met het Rijk en overige provincies in IPO-verband verder aan een efficiëntie- en effectiviteitsslag van onze inzet in de overige kaders werken. De benadering is daarbij om op een groot mogelijk schaal in gezamenlijkheid met Friese, Nederlandse, Duitse en overige Europese overheden op te trekken.

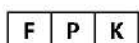
In de uitvoering vanuit het herstelprogramma biodiversiteit zoeken wij versterkt de kansen op Europees niveau op het gebied van kennisdeling bijvoorbeeld o.a. over weidevogelbeheer, *International Flyway*, Agrarische Natuurbeleid en op het gebied van groenblauwe dooradering. De Friese aanpak van meer verleiden dan dwingen koesteren wij. De kansen binnen de Europese programma's met inhoudelijke haken voor dit beleidsterrein zoals voor schoon, veilig en genoeg water, bodem, veenweidegebied, de Wadden zullen we dan ook blijven verkennen en benutten binnen de beleidsmatige en kaders en beschikbare mogelijkheden in Fryslân. Al met al zorgen de recente juridische ontwikkelingen in Europa ervoor dat de provincie Fryslân zich versterkt binnen de dimensies Wetten, Kaders en Positionering voor beïnvloeding en verkenning van de nieuwe handelingsruimte zal bewegen.

Fryslân ligt in een delta en is daarmee een waterprovincie. Wij zoeken bijvoorbeeld met het Wetterskip de samenwerking maar opereren ook afzonderlijk om onze bijdrage te leveren die Nederland of Europa van ons mogen verwachten in het kader van klimaatadaptatie en -transitie (Green Deal).

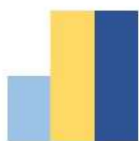
Wij wisselen informatie uit met andere delta's – en watergebieden die vergelijkbaar zijn met Fryslân als dat bijdraagt aan antwoorden op de vragen over genoeg schoon en veilig water met elkaar beantwoorden?

Benutten van Fondsen blijft essentieel en koppeling van fondsen heeft ook hier onze sterke voorkeur.

Overig thema natuur en water in balans: duurzame energie

In haar substantiële bijdrage aan de doelstellingen van de Green Deal is de Ontwikkeling naar een Duurzame Energie passend bij de missie Schone Natuur.

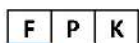

Die kansen zien wij op het terrein van Aquathermie en Groen Gas (Friese Drieslag), waarbij de kennisontwikkeling moet gaan over balans van het energienetwerk (Energie Hubs) en over lokaal eigendom en hierin het realiseren van collectieve warmte. Fryslân levert met de Friese Drieslag bovendien concreet een bijdrage aan het terugdringen van stikstofuitstoot. De Friese bijdrage aan de doelstelling van 55% CO₂-reductie in 2030 (zoals opgenomen in de Europese Green Deal)

wordt volgens het Energieprogramma Fryslân geleverd door gebruik te maken van de kwaliteit en de bronnen die in onze regio beschikbaar zijn. Ook zullen wij de Friese duurzame energie-innovaties promoten in Europa als bijdrage aan de mondiale verduurzaming van de energieopwekking. De kansen van waterstof binnen duurzame energie zien we voor Fryslân eerder zijdelings. De innovaties op dat gebied vanuit Wetsus beschouwt de provincie Fryslân als economische activiteit.

Samenhang 2 : Technische innovatie

Speerpunt Agro Food

Fryslân is een agrarische provincie bij uitstek, met ca. 20% van het Nederlandse melkvee en een agrocluster met een - toenemende - toegevoegde waarde van momenteel ca. 3,4 miljard euro per jaar¹⁰. Grote uitdagingen op het gebied van klimaat en natuur, de wetten en richtlijnen in antwoord daarop als onderdeel van de Europese Green Deal, samen met de behoefte aan voedselzekerheid, een vitaal platteland en perspectief voor de agrarische sector, maken landbouw tot een dossier van formaat op de Europese, de nationale en regionale politieke agenda. Bij dit dossier is het dan ook alle hen's aan dek in alle drie dimensies waarin Fryslân als regio kan opereren (zie hoofdstuk 2). De verandering van beleid op alle genoemde overheidsniveaus maakt dan ook dat de disclaimer uit de inleiding op dit speerpunt in het bijzonder van toepassing is. Uiteraard blijven wij zo breed mogelijk inzetten op alle kansen die Europa biedt voor de Friese landbouw. Dit maakt dat wij in alle drie Europese dimensies uit Hoofdstuk 1 actief zullen zijn zij het met verschillende intensiteit.

Wij willen in Fryslân Europees en wereldwijd voorop blijven lopen met een sterk, duurzaam en innovatief agrofoodcluster. Wij blijven ons onderscheiden met de duurzaamheid en kleine footprint van onze landbouw- en zuivelproducten en ons streven naar een goede balans tussen landbouw en natuur. Dit doen wij door continu innovatie aan te jagen in de breedst mogelijke zin, niet louter technisch of technologisch, en door steeds te blijven investeren in een sterk kennisecosysteem in Fryslân, in relatie tot de agrofoodsector. Onze kennis en innovaties vormen op zichzelf waardevolle exportproducten en samenwerkingskansen. Zij dragen bij aan een sterke economie in Fryslân en op lokale tot wereldschaal aan een toekomstbestendige landbouw. Voorbeelden zijn innovaties in onze pootgoedsector, voor het beschermen van onze weidevogels en het sluiten van kringlopen. Het behoud van een bepaalde kritische massa binnen de Friese primaire agrarische sector vinden wij echter net zo belangrijk.

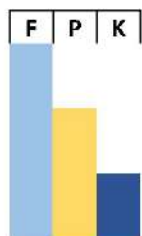
Wij zijn voor een goed verdienmodel en toekomstperspectief voor onze boeren en het realiseren van ons beleid waarbij Europese subsidies en niet op de laatste plaats het Nationaal Strategisch Plan (NSP)¹¹ van groot belang zijn. Een leefbaar platteland maakt daar deel van uit. Als vruchtbare deltaregio zetten wij in op voldoende ruimte via bijvoorbeeld doelsturing voor onze voedselproductie in de Europese regelgeving. Hierbij valt te denken aan het mest-, natuur- en waterkwaliteitsbeleid. Een Europese of regionale voedselstrategie kan hierbij helpen, waarbij regio's zich specialiseren in de typen landbouw die van oudsher passen bij hun klimaat en cultuur en die producten vervolgens uitwisselen. Tenslotte streven wij

¹⁰ bron: De Noord-Nederlandse Agrosector en Agrocluster in Beeld, 2022

¹¹ NSP: Het NSP is gericht op [toekomstbestendig boeren](#), wat gestimuleerd en gesteund wordt door diverse [regelingen en instrumenten](#) uit het totale [GLB-budget](#).

via de Europese lobby voor onze innovatie- en voedselstrategie naar verbinding met vergelijkbare regio's in Noordwest-Europa als het gaat om de relatie tussen water, bodem en landbouw, en veenweide in relatie tot het klimaat, bijvoorbeeld in Duitsland (zie verder hoofdstuk 3).

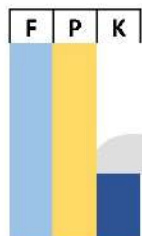
Speerpunt Water(technologie)

Water vormt de basis van alle aspecten van ons dagelijks leven: van voedselproductie, gezondheid en natuur tot economische ontwikkelingen. Voor een gezonde natuur, samenleving en economie is de beschikbaarheid van voldoende water van de juiste kwaliteit cruciaal. Door klimaatverandering, vervuiling, verspilling, bevolkingsgroei en een sterke toename van gebruik en uitputting van eindige bronnen bestaat op vele plaatsen in de wereld al een acuut tekort aan voldoende schoon water. Bovendien zijn er grote uitdagingen, zoals voedselzekerheid, energietransitie, woningbouwbehoefte, biodiversiteit en circulariteit, waar de duurzame beschikbaarheid en kwaliteit van water een belangrijke rol speelt. Water en watertechnologie zijn bij uitstek thema's waarin Fryslân een bijzondere expertise heeft en waarmee we ons kunnen profileren in Europa. In de afgelopen 20 jaar heeft de WaterCampus zich ontwikkeld als een van de meest toonaangevende Europese innovatie ecosystemen op het gebied van water. Wetsus is een 'European centre of excellence for sustainable water technology' en de link naar academisch onderzoek. Collega organisaties Water Alliance, Centre of Expertise Watertechnology (CEW) en Centrum voor Innovatief Vakmanschap water (CIV) zorgen voor de verbindingen met het bedrijfsleven, hbo- en mbo-onderwijs.

Regionale en Europese samenwerkingen op water en watertechnologie hebben de afgelopen decennia gezorgd voor positieve ontwikkelingen op zowel waterveiligheid in Fryslân en de economische positie. Deze samenwerkingen worden de komende jaren nog belangrijker... [Europese richtlijnen waterkwaliteit, grondwater, afvalwater – nu en in de komende jaren.

Speerpunt Circulaire en biobased materialen

Al geruime tijd werkt Fryslân aan de circulaire economie en er is het nodige gebeurd waarmee Fryslân een plek tussen de koplopers van Europa kan claimen. De Vereniging Circulair Friesland – opgebouwd vanuit het bedrijfsleven – bestaat inmiddels uit meer dan 170 leden met een brede vertegenwoordiging van bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen. Bij het ontstaan van de vereniging was het nog veel missiewerk om partijen in beweging krijgen. Inmiddels zitten we in een volgende fase en gaat het veel meer over het initiëren van programma's en projecten en het actief werken. Fryslân onderscheidt zich onder andere op hoogwaardige kennis en actiegericht werken op het gebied van circulaire kunststoffen en biobased bouwen.

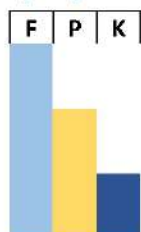
Ter ondersteuning van de regionale ambities op het gebied van circulaire economie werken we ook al geruime tijd aan een agenda om ons ook Europees te positioneren. Zo zijn er verschillende Europese projecten ontwikkeld, uitgevoerd en in uitvoering (voorbeelden zijn BBoBB, Plastix en Frontsh1p). Dit levert niet alleen Europese middelen op, maar ook veel kennisuitwisseling én de bevestiging van andere regio's dat Fryslân tot de koplopers behoort. Daarnaast hebben we een stevig Europees netwerk ontwikkeld en is Fryslân prominent lid van de netwerkorganisatie Association of Cities and Regions for Sustainable Resource management (ACR+). Ten slotte zetten we in op lobby en public affairs, o.a. via het organiseren van evenementen en actieve deelname in het comité van de regio's op het onderwerp circulaire economie. Al deze activiteiten hebben inmiddels opgeleverd dat Fryslân internationaal wordt erkend als één van de koplopers. Fryslân wordt al langere tijd in internationale publicaties zoals bijvoorbeeld in Duitsland genoemd als voorbeeldregio voor circulaire economie¹².

In 2025 vieren we het 10 jarig jubileum van onze inspanningen. We zijn verder, maar we gaan vooral ook verder. Ook waar het gaat om de Europese inspanningen op circulaire economie. Momenteel werken we samen met de Vereniging Circulair Friesland, de Friese gemeenten, het Innovatiepact Fryslân en het Europapact Fryslân aan de

¹² [Circular Economy Roadmap for Germany | European Circular Economy Stakeholder Platform \(europa.eu\)](#)

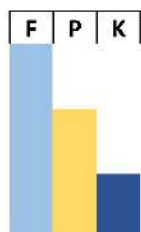
herijking van onze Europese strategie. We zetten daarbij in op het uitbreiden van Europese projectontwikkeling richting toonaangevende fondsen als het Horizon programma waarvan het Friese bedrijfsleven kan profiteren, versterking en uitbreiding van het netwerk en waar mogelijk een gerichte lobby om de Europese ambities op het gebied van circulaire economie onverminderd voort te zetten. Zodra deze strategie gereed is, zal de beleidsbrief Europa/Duitsland daarmee aangevuld worden.

Speerpunt HTSM

Aanjager van de HTSM-sector in Fryslân en Noord-Nederland is het Innovatiecluster Drachten (ICD). Wij stimuleren het ICD om ook in de samenwerking met Europa en Duitsland een drijvende kracht te zijn voor slimme, circulaire en verbonden oplossingen. Daarbij speelt de HTSM-sector een cruciale rol bij het mogelijk maken van innovaties in andere sectoren. De relatie tussen HTSM, circulaire economie, AGRO FOOD, de Maritieme Sector vinden wij van groot belang.

Speerpunt Maritieme sector

In de Maritieme sector richt Fryslân zich als regio en binnen de grotere regio in Noord- en overig Nederland sterk op de samenwerking met Duitsland ingegeven door de natuurlijke en nabije waterverbinding met onze oosterburen via de kust. Daarnaast benut Fryslân als regio uiteraard ook samenwerkingskansen met andere Europese regio's voor innovaties op het gebied van *Green shipping*, *Smart Shipping* en *Circular Shipping*. Wij maken naast Interreg A gebruik van de kansen van Interreg North Sea Region en North West Europe of het Horizon programma. Ook zoeken wij de koppeling met het Investeringskader Waddengebied voor havenontwikkelingsprojecten. (Zie ook hoofdstuk 3).

Samenhang 3: Leefbaarheid

Friese Inwoners in dorpen en wijken, lokale bedrijven en maatschappelijke organisaties zijn zeer betrokken bij hun leefomgeving. Uit onderzoek van het planbureau Fryslân in 2019¹³ blijkt dat Friezen zich zelfs medeverantwoordelijk voelen voor hun leefomgeving en het behouden van de leefbaarheid. Als in Fryslân een idee geboren wordt, dan gaan wij hier spreekwoordelijk om tafel zitten met elkaar. Samen met overheid en inwoners plannen smeden en omzetten en op regionaal niveau vormgeven voor de leefomgeving is dan ook groot goed. Als provincie Fryslân kijken wij daarmee nadrukkelijk naar Europese fondsen zoals LEADER. Wij juichen toe dat de lokale overheden, ROC's en wsp Fryslân werkt! En ca. 20 scholen in praktijkonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs gebruik maken van het Europese Sociaal Fonds (ESF). Zo worden gemeenschapsprojecten mogelijk gemaakt en tegelijkertijd wisselen wij als Friezen op Europees niveau ook nog kennis uit en zien wij inwoners direct partners worden in het Europese samenwerking. De thema's positieve gezondheid en sport dragen bij aan leefbaarheid. Zo zullen wij een sportcomplex zoals Thialf van internationaal formaat op de kaart blijven zetten voor internationale evenementen. internationale en

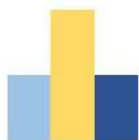
Het Nedersaksische *Programm Zukunftsträume* zien wij daarbij als kans voor grensoverschrijdende kennisuitwisseling. Wij verkennen ook of wij samen kunnen werken tussen de Leaderprogramma's van Fryslân en Niedersachsen.

Hier nog venster met kengetallen Fryslân opnemen, demografie, economie, etc.

¹³ [FSP_LIF_TOTAAL-DEF.pdf \(planbureau Fryslân.nl\)](#)

Speerpunt Gastvrijheidseconomie:

F | P | K

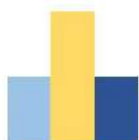

Fryslân is een populaire bestemming voor gasten.¹⁴ Tussen oktober 2021 en december 2022 mocht Fryslân 942.000 overnachtingen herbergen en 3,5 mln. mensen bezochten Fryslân in deze periode voor één dag uit de grensregio met Duitsland en België¹⁵. Voor onze gasten en voor Fryslân willen wij de meest duurzame bestemming van Europa worden waarbij de Friese gastvrijheidssector in de Europese samenwerking o.a. bijdraagt aan de bevordering van de circulariteit in Fryslân. De gastvrijheidssector levert een belangrijke bijdrage aan de economie van Fryslân. Zowel inkomend toerisme als ook de recreatiemogelijkheden voor bewoners zijn hierbij belangrijk. De meest duurzame bestemming van Europa kan alleen bereikt worden door Slimme Groei waarbij een impact in relatie tot een prettige en gezonde leefomgeving altijd meeweegt.

Wij benutten kansen binnen Europese fondsen en koppelen daarbij gastvrijheidseconomie aan overige belangrijke Friese sectoren zoals water, erfgoedssystemen en aan de bijzondere natuurlijke systemen en landschappen zoals het waddengebied, inclusief eilanden of het veenweidegebied.

Speerpunt Friese Taal

F | P | K

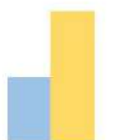

De Friese taal staat in brede zin symbool voor het leveren van een essentiële bijdrage aan de uitdrukking van de Europese levenswijze, een van de zes prioriteiten van EC 2019-2024. In de uitvoering van de Nieuwe taalnota Fansels Frysk steken wij de internationale samenwerking voor een groot deel in op voortzetting van beleid langs de deelname aan netwerken waarin wij participeren. In de relatie met Duitsland betekent dat samenwerking tussen de Frieslanden en met de Ambassades. Op Europese schaal blijven wij actief binnen de Raad van Europa en wij maken gebruik van het Unesco Cities netwerk. Uitgaande van gemeenschappelijke doelen zetten wij in op samenwerking met Duitsland en Denemarken waarbij wij ook nieuwe verbindingen willen leggen voor kennisdeling. Innovaties op het gebied van Friestalige Artificial Intelligence vinden wij belangrijk. Ook zoeken wij de verbinding met culturele en andere beleidsthema's voor cross-overs en zetten daarmee ook de erfenis van LF2018 voort. Hiermee dragen wij bij aan de bescherming en bevordering van het Fries die voortvloeien uit het Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden (driejaarlijkse toetsing door de Raad van Europa). In de nieuwe Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) verbinden wij taal met regionale identiteit. Wij herkennen ons in het 'recht om te blijven' uit het cohesiebeleid en zullen de bijpassende Europese subsidieregelingen adresseren.

Overige thema's leefbaarheid

Cultuur:

F | P | K

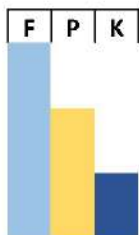

Wij voelen ons rijk met een professionele Culturele sector in Fryslân. Wij waarderen dan ook de ontwikkeling die sinds LF2018 is ingezet waarbij culturele instellingen zelf de weg naar Europa weten te vinden en daarbij succesvol blijken. Wij zien ons als proactief adviseur en waar nodig bemiddelaar in ontwikkel- en uitvoeringsprocessen. Wij juichen daarnaast culturele initiatieven die begeleidend werken binnen de Blue Delta van Fryslân toe en zullen deze mede steunen binnen de Europese Subsidieprogramma's. Wij zien graag dat de Friese Cultuursector in navolging van de successen van LF2018 en verder zijn stevige positie in Europa behoudt en verder weet uit te bouwen.

¹⁴ De gemiddelde aantrekkelijkheidsscore voor Fryslân als plek om te recreëren is 8,4 onder Friezen (inwoners) en 6,7 onder niet-Friezen (bezoekers) (De Friese Imagomonitor 2024)

¹⁵ bron: Onderzoek Inkomend Toerisme (OIT), 2022 en *Onderzoek Inkomend Dagbezoek (OID), 2021/2022*

Digitalisering

Digitalisering is een speerpunt van de EU. Het vormt een dwarsverband door diverse andere thema's heen en is bedoeld om digitale vernieuwing in inhoudelijke sectoren te bevorderen en te faciliteren (o.a. Agro Food, Circulaire Bouwmaterialen en Plastics, Maritieme Technologie, Mobiliteit, Watertechnologie). Vanuit de positie met het Innovatiecluster Drachten stimuleren wij de samenwerking met Duitse partners op het gebied van Digitalisering & HTSM. Wij ontmoeten elkaar in de daarvoor bestaande samenwerkingsverbanden en subsidieprogramma's maar staan ook open voor nieuwe verbindingen. Wij onderschrijven een betere aansluiting van Fryslân als regio bij de Europese [Digital decade 2030](#).

Intermezzo: Hoe werkt Fryslân in Europa? innovatieve Ecosystemen¹

Innovatieve Ecosystemen bestaan uit samenwerkende spelers die innovaties op een inhoudelijk thema proberen te realiseren. Het begint altijd met een idee, al het andere vraagt organisatievermogen. In Fryslân ligt het organisatievermogen niet voor het oprapen en kunnen wij ons niet de luxe permitteren om alles op eigen houtje te doen.

Initiatiefnemers in Fryslân hebben extra ondersteuning nodig om innovatie te realiseren. En ook in de ondersteuning moeten wij gezamenlijk optrekken. Het is belangrijk twee soorten spelers in innovatieve ecosystemen te onderscheiden:

- 1) Initiatiefnemers (met ideeën)
 - 2) Betrokkene (voorwaarde scheppend en kaderstellend vermogen)
- } Organiserend vermogen

Initiatiefnemers zijn de koplopers in *Innovatieve Ecosystemen*. Door hun ideeën en actiebereidheid kan het verschil gemaakt worden, maar zonder organiserend vermogen komt er niets van de grond. De andere spelers zijn betrokken partijen: overheid, kennisinstellingen en intermediaire organisaties. Zij kunnen de voorwaarden voor de ontwikkeling van innovaties verbeteren en daarmee het organiserende vermogen in Fryslân.¹ Alleen door een dergelijke samenwerking gaan de ecosystemen ook functioneren. Er is sprake van symbiose. Voorwaardenscheppend zijn bijvoorbeeld financiering, inzet van menskracht voor kennisdeling en advies, belangenbehartiging maar ook het stellen van kaders en regels.

Welke rollen vervult de provincie Fryslân in dit samenspel?

Provincie als betrokken partij in de regio door een goed samenspel binnen de provinciale organisatie
Binnen de organisatie is het samenspel tussen Europese ambities in de inhoudelijke portefeuilles en de expertise van het Europeat team van cruciaal belang om de rol als betrokkene in de regio Fryslân goed te vervullen.

Voor de strategische sturing op het Europeabeleid binnen de provinciale organisatie is binnen GS de portefeuillehouder met het Team Europa de onmisbare schakel voor de omzetting van beleidsdoelstellingen op Europees niveau van de inhoudelijke portefeuilles naar het benutten van Europese kansen. Hier zien wij het strategische overzicht geborgd om sturing en uitvoering vanuit de samenhang van het Friese Europa,- en Duitslandbeleid mogelijk te maken.

Wij nemen per beleidsportefeuille de Europese doelstellingen expliciet op in de betreffende begrotingsprogramma's en beleidsbrieven en zijn daarmee ook voorwaardenscheppende betrokken partij voor de uitvoering door de provinciale organisatie. De Portefeuille Europa verbindt alle voorwaarden die door de verschillende beleidsterreinen en disciplines worden gecreëerd tot een samenhangende strategische koers.

De provincie Fryslân in de regio. Samenwerken binnen een 'club' Friese betrokkenen partijen: het EPF

In het EPF hebben zich de meeste betrokkene partijen voor de Friese inzet op Europa georganiseerd. De

provincie Fryslân is op deze schaal dus speler naast andere betrokkene partijen. Op basis van de uitkomsten van de evaluatie die tussen april en juni 2024 is uitgevoerd zetten wij de deelname aan het EPF voort met behoud van de huidige taken van het EPF. Wij werken mee aan de tijdige vernieuwing van de Samenwerkingsoverkomst. Verder zetten wij in op de herziening van de subsidieregeling "Ondersteuning Europese projectontwikkeling Fryslân" ter voorkoming van eventuele dubbelfinanciering van voorbereidingskosten, daar waar diverse Europese Programma's daar ook in voorzien. Wij stimuleren de uitbreiding van het EPF door toetreding van nieuwe betalende partners.

Samenwerken binnen Noord-Nederland, nationaal en internationaal

Fryslân zoekt steeds naar de grootst mogelijke schaal van gemeenschappelijke belangenbehartiging en samenwerking om zo in gezamenlijkheid met andere betrokkenen partijen de voorwaarden voor Europees succes te maximaliseren.

In dat kader nemen wij deel aan Noordelijke en andere interregionale, nationale en internationale gremia, samenwerkingsverbanden en netwerken en zetten wij ons in voor belangenbehartiging die Fryslân en de gezamenlijke regio's ten goede komt. Wij willen concurrentie tussen fondsen vermijden en in plaats daarvan zoeken naar koppelkansen te benutten tussen verschillende netwerken die dezelfde doelen nastreven, zoals bijvoorbeeld met de samenwerking in het Waddengebied en/of de nationale Regiodeals.

2.3 Samenwerking in programma's, fondsen en netwerken

Wij stimuleren en cofinancieren binnen de geldende subsidieregels de optimale¹⁶ Friese deelname aan bestaande subsidieprogramma's. Wij nemen deel aan netwerken en gremia omdat deze in de samenwerking met onze Europese partners een onmisbare schakel vormen voor de inhoudelijke ontmoeting tussen Fryslân, Duitsland en Europa. In deze context hechten wij ook bijzondere waarde aan de interregionale samenwerking en krachtenbundeling binnen (Noord)-Nederland.

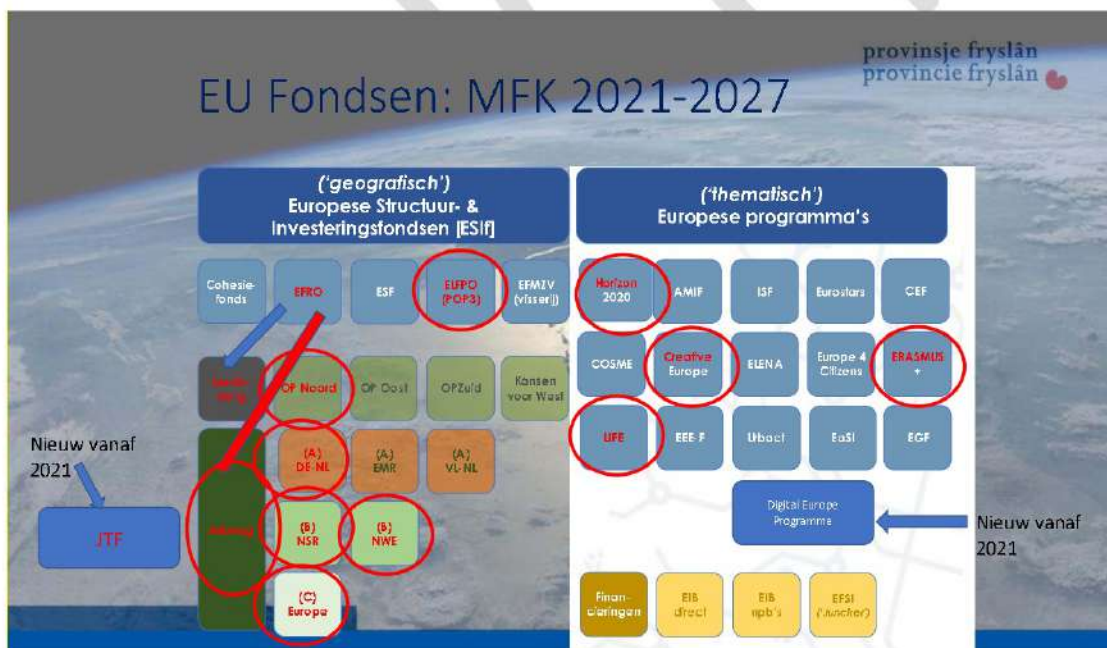

Fig: xx; Overzicht van Subsidiefondsen waar Fryslân een beroep op kan doen 2021-2027, rode markering.

Bovenstaand schema laat twee verschillende soorten Fondsen zien. Aan de linke kant zijn de fondsen waaraan je mee mag doen als je in het betreffende programmagebied valt. De rode kringen geven die Fondsen waar Fryslân 'bij hoort'. Dat zijn naast Interreg A Deutschland-Nederland, Interreg North-Sea-Region, Interreg North West, Interreg Europe en OP EFRO Noord ook maar ook het ELPO (GLB of NSP). Deze fondsen zijn decentraal georganiseerd in de regio waarop zij van toepassing zijn. Zo worden het GLB/NSP), maar ook Interreg North Sea

¹⁶ Optimaal zien wij als het best mogelijke resultaat binnen een samenspel van factoren zoals restbudgetten in fondsen met passend inhoudelijk label, meer investeren in relatie dan in geld of concurrentie bij subsidie calls.

en North West vanuit de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) georganiseerd Interreg A D-NL heeft het hoofdsecretariaat in Kleve zitten. Aan de rechterkant van het schema staan de fondsen die over een bepaald thema gaan, zoals LIFE voor natuur en Creative Europe voor Cultuur. Deze fondsen werken centraal vanuit Europa.

Toevoegen matrix met speerpunten, ambities en overige thema's en prioriteiten EU fondsen:

CONCEPT

Hoofdstuk 3: En wat merken wij eigenlijk van Duitsland?

Aansluitend op ons beleid voor het Rijk en Europa maken wij een agenda voor economische samenwerking met Duitsland. Dat is onze belangrijkste internationale handelspartner. Wij gaan hierdoor de internationalisering en export bevorderen. (Bestuursakkoord Fryslân 2023-2027)

In dit hoofdstuk wordt het Friese Duitslandbeleid als uitwerking van bovenstaande ambitie gepresenteerd.

Voor de vertaling van bovenstaande ambitie leggen wij in dit hoofdstuk de focus op de inhoudelijke thema's waarin Duitsland en (Noord-) Nederland en tenslotte Fryslân elkaar kunnen vinden en versterken. Net als in de brede Europese context komt samenwerking met Duitsland voort uit een meerwaarde voor gemeenschappelijke doelstellingen. Wij ontmoeten elkaar via de inhoud en bouwen voort op bestaande innovatieve ecosystemen, netwerken en relaties. De Uitvoeringsagenda Duitsland vindt u in bijlage 1.2.

3.1 En wat merken wij van Duitsland?

Wij kunnen ons niet voorstellen dat u in Fryslân nog nooit iets van Duitsland of Duitse mensen heeft gemerkt. Om te beginnen vertoeven Duitse gasten graag in Fryslân. Voor en dagje uit of een vakantie, in onze steden, dorpen, op onze eilanden of varend over Friese wateren. Nederland is een populair studieland voor Duitse studenten en zo is er ook een heuse Duitse studentengemeenschap in Leeuwarden die op het aanbod van de Hogescholen afkomen. (statistieken in plaatjes later toevoegen). Er vinden tussen Friese en Duitse Scholen veel uitwisselingen plaats. En de Bruine Vloot is voor menige Duitse scholier een keer in het leven een onvergetelijke bestemming voor een schoolreisje.

En andersom? We zij ook zo in Duitsland. En net als de samenwerking op breed Europees niveau is ook de samenwerking tussen Fryslân en Duitsland niet nieuw. Vanuit geopolitiek oogpunt is in Europese landen en regio's de intrinsieke interesse voor internationale samenwerking tussen de buurlanden sterker geworden.

“Directe buitenlandse investeringen zijn een belangrijk instrument in internationale economische integratie omdat hiermee kapitaal wordt ingebracht vanuit de ene economie in de andere economie. Nederland behoort wereldwijd tot de landen met de grootste buitenlandse directe investeringen, zowel ingaand als uitgaand.”

Wij gaan graag met elkaar om. Tussen Fryslân en heel Duitsland vindt onder andere handel, samenwerking tussen scholen, culturele, wetenschappelijke en sport gerelateerde organisaties plaats, evenals de vele privé bezoeken voor studie en of vakanties over en weer. Nederland is voor Duitsland een belangrijke handelspartner en staat op de tweede positie bij de export en derde positie bij de import in 2023.

Maar niet alleen de handel speelt een rol. Nederland staat, na de VS, op de tweede positie van directe Duitse investeringen in het buitenland en andersom is Duitsland het eerste land van keus voor directe Nederlandse investeringen over de grens.

Voor Fryslân liggen deze cijfers lager, maar naar verhouding blijft de rol van Duitsland ook voor Noord-Nederland en Fryslân net zo belangrijk.^{17 18}

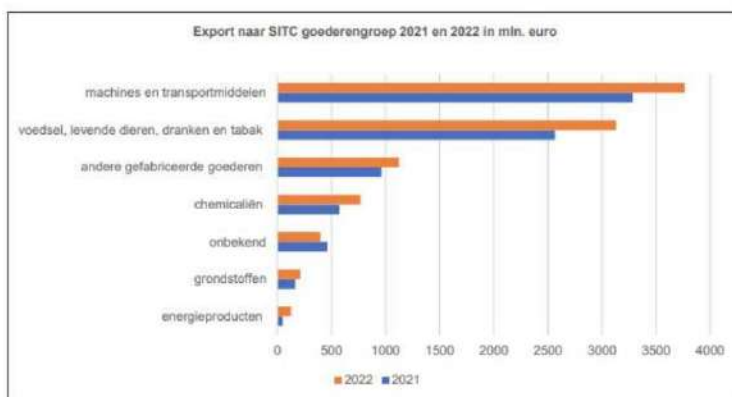
De totaalwaarde van de Friese export van goederen was in 2022 grofweg 9,5 miljard euro. Ruim de helft (62%) van de Friese export ging in 2022 naar landen in de Europese Unie. Duitsland staat aan 1ste positie en is goed voor 29% van de Friese export. Daarbij is de totale exportwaarde in 2022 is ten opzichte van 2021 met bijna 1,5 miljard toegenomen, goed voor een groei van 18,2%. Met name de export naar Duitsland is met een groei van 1 miljard fors toegenomen. De exportwaardes van alle provincies samen zijn goed voor een groei van 16,3%.

¹⁷ Auteurs: Arjen Berkenbos (DNB), Sarah Creemers (CBS), Anne Maaïke Stienstra (DNB), Manon Weusten (CBS)

¹⁸ Factsheet internationale handel provincie Fryslân, 2024

Vanuit Fryslân is het net als voor de hele Noordelijke regio door de kortere afstand logisch dat de verbinding met de Duitse regio's in het noorden en noordelijke midden van Duitsland groter zijn dan met andere Duitse regio's. In het historische perspectief vanuit de Frieslanden¹⁹ delen wij een geschiedenis, die in taal en cultuur te beleven en zelf hoorbaar is. Het Noordwesten van Nedersaksen, de regio Weser-Ems lijkt in veel opzichten (sociaal)economisch, en landschappelijk zelfs meer op Noord-Nederland en Fryslân dan andere regio's in Nederland²⁰. Naast de verbinding met Weser-Ems in het bijzonder en met Nedersaksen breed, zetten wij ook in op de verbinding met andere gebieden in Duitsland, zoals Noordrijn-Westfalen, Schleswig-Holstein, Bremen, Hamburg, Baden-Württemberg, Beieren en Berlijn. Er bestaan diverse overige contacten zoals de vitale band van Duitse steden met Friese gemeenten. Wij zullen op basis bestaande data en contacten regio's met overeenkomstige profielen voor economische ontwikkeling, de balans tussen natuur en economie en leven in brede welvaart opzoeken en potentiële samenwerking daarmee verkennen.

Export naar goederensoort

Figuur 3: Friese export naar goederensoort 2021 en 2022 (voorlopige cijfers) volgens SITC. SITC: De Standard International Trade Classification (SITC) is een goederenindeling, gemaakt door de VN, om de internationale vergelijkbaarheid van statistieken omtrent internationale handel te bevorderen. Bron: CBS

¹⁹ De Frieslanden: de historische woongebieden van de Friezen in de vroege Middeleeuwen van Vlaanderen tot Denemarken.

²⁰ Voor een vergelijking van een aantal relevante data tussen Weser-Ems en NNL verwijzen wij naar bijlage 2.

Staatsinrichting

Nederland is een Monarchie en Gedecentraliseerde Eenheidsstaat en Duitsland is een Federale Republiek. In de bilaterale samenwerking met Duitsland verhouden wij ons met drie Nederlandse overheidslagen¹ tot vier Duitse overheidslagen¹ aangevuld met *Regierungsbezirken* of zoals in Nedersaksen met *Ämtern für regionale Landesentwicklung*. Werken wij vanuit Fryslân met Duitsland samen in de Europese context zoals bijvoorbeeld in het Europese Subsidieprogramma Interreg VI A Deutschland-Nederland, zo komt de Europese overheidslaag er nog bij. Ook kunnen de bevoegdheden voor bijv. natuur en zorgaanbod per deelstaat anders ingericht zijn. De bevoegdheden en geografische schaal van de verschillende overheidslagen zijn niet één op één vergelijkbaar met het Nederlandse overheidssysteem. Zo liggen in Duitsland de bevoegdheden voor Onderwijs en Wetenschap, voor Politie & Veiligheid en voor Cultuur bij de deelstaten, terwijl de eerste twee bevoegdheden in Nederland zijn ondergebracht bij het Rijk, en de Gemeenten en cultuur zelfs bij alle drie overheidslagen. De verschillende staatsinrichting zet zich ook voort in een andere inrichting van de samenleving bijvoorbeeld de organisatie van maatschappelijke organisaties of het bedrijfsleven en met name het MKB. Deze voorbeelden tonen aan dat aan beide zijden van de grens bij eigenlijk elk onderwerp gepuzzeld moet worden welke overheden of andere instanties bevoegd zijn met de daarbij behorende voorbereiding om met elkaar tot afspraken en uitvoering te komen. Bovendien zal het helpen de afzonderlijke zelfstandigheid van de deelstaten goed voor ogen te zien. Als Nederland, regio en provincie hebben wij te maken met 16 afzonderlijke deelstaten, die zich weer heel eigen en divers verhouden tot elkaar en de Bond.

3.2 Hast Du etwas Zeit für mich? - Heb je even voor mij?

Investeren in elkaar - duurzame relaties

Om de verschillen in overheidssystemen en andere organisatie van andere sectoren tussen Duitsland en Nederland zo goed mogelijk te overbruggen is de samenwerking tussen de (Noord)-Nederlandse provincies onderling van groot belang. Hiermee ontstaat een grotere schaal aan Nederlandse zijde waardoor de dialoog met Duitse partners op een groter schaalniveau sneller kan verlopen.

De tijd nemen voor het opbouwen en onderhouden van relaties is in de Duitse deelstaten groot goed. Net zo goed als een gedegen voorbereiding is ook het besef dat een half uur eerder arriveren en na de vergadering ook tijd nemen voor de lunch of het diner minstens zo belangrijk is als betrouwbaarheid en echt zaken willen doen. Duurzame relaties, netwerken en ecosystemen vinden wij dan ook belangrijk. Tegelijkertijd zoeken wij zeker ook naar nieuwe contacten met gelijkgestemden op inhoud. Wij investeren daarom verder in de uitwisseling van innovatieve vakkennis. Zeker in de Duitse samenwerking kunnen wij onze rol vanuit *Fryslân als regio* nog extra kracht bijzetten. Daarnaast zoeken en creëren wij gelegenheden voor inhoudelijke ontmoeting die het interculturele begrip over en weer versterken in het bijzonder door handelsmissies, werkbezoeken en bilaterale culturele evenementen en interbestuurlijke uitwisseling. En wij maken keuzes. Niet alles kan omdat wij niet willen verzanden in oppervlakkigheden.

Hierbij betrekken wij belanghebbenden en initiatiefnemers uit de Friese *innovatieve ecosystemen* conform de definitie uit hoofdstuk 1. en waar mogelijk leggen wij de verbinding met jongeren. In de samenwerking met onze partners in Duitsland zijn wij ons bewust van het feit dat duurzaam werken over de grens inzet vraagt. Want omdat wij zo op elkaar lijken, zien wij de verschillen die er zijn tussen beide culturen makkelijk over het hoofd. Daar maken wij werk van ook door de investeren in de Duitse taalbeheersing.

De Friese ambities met Duitsland

De algemene toelichting voor handelingsdimensie, de hoofdambitie Brede Welvaart, de drie missies van Fryslân, en het rolbesef van Fryslân in innovatieve ecosystemen de is te vinden in hoofdstuk 2 (pag.xx)

3.3. De Friese -Duitse kansen focus en samenhang

De volgende kaders hebben geleid tot inhoudelijke focus voor de periode 2024-2027:

- de focus die in het huidige bestuursakkoord wordt gelegd op brede circulariteit volgens het concept van de Blue Delta en op Duitsland;
- de prioriteiten uit de huidige RIS3 Noord-Nederland 2021-2027; De ervaringen/oogst van het Friese Duitslandbeleid uit de vorige bestuursperiode 2019-2023;
- De „Regionale Handlungsstrategie Weser-Ems 2020-2027“
- „Der Niedersächsische Weg“
- „Niedersächsische Strategie Biologisierung 2022“
- Het Samenwerkingsprogramma Interreg VI A D-NL
- Samenwerkingsagenda GROS Niedersachsen-Nederland

Friese speerpunten voor de inzet op Duitsland²¹:

De speerpunten zijn leidend voor de Friese initiatieven voor het ontwikkelen en uitvoeren van Europese innovatieve projecten (inclusief de inzet van cofinanciering) en op de activiteiten voor public affairs.

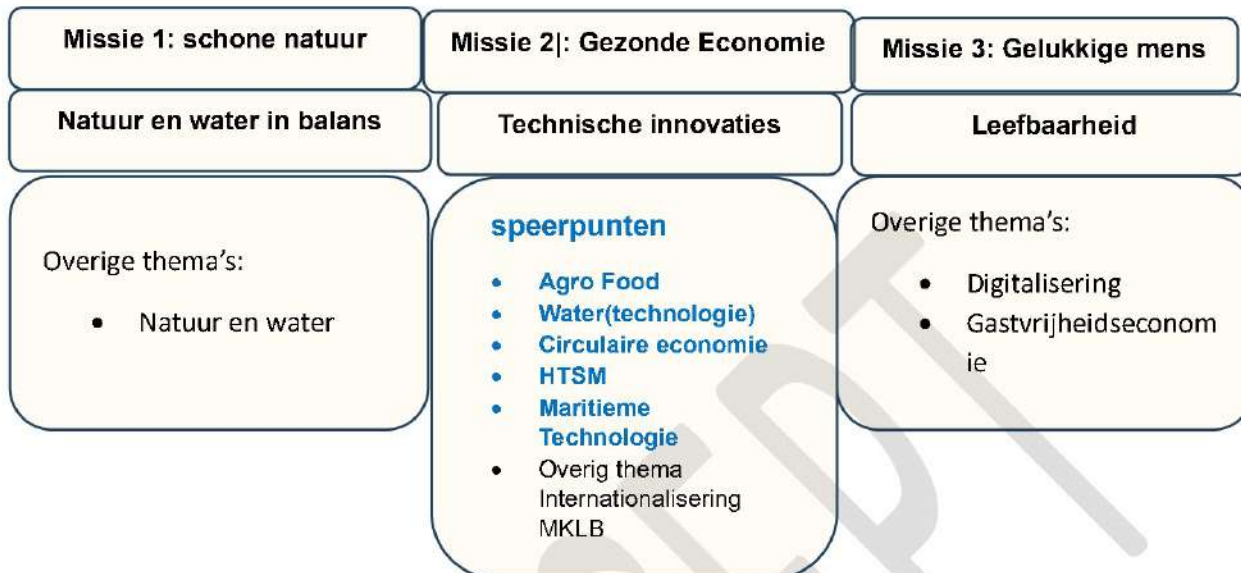
De daadwerkelijke rol van Friese deelnemers en de meerwaarde voor *Fryslân als regio* in projecten zal in grote mate de inzet van Friese cofinanciering bepalen. Hierbij hanteren wij een lange termijn strategie voor de duur van de Europese subsidieperiode en zetten in op hoofdlijnen in plaats van op details. Deze speerpunten zijn niet los te zien van de MKB-activiteiten op het gebied van Internationalisering en van het thema digitalisering in het algemeen.

Aanvullend hierop en binnen de beschikbare kaders (middelen en menskracht) zetten wij ook in op projecten en activiteiten die bijdragen aan de essentiële basisinfrastructuur uit de Blue Delta-bol (Hoofdstuk 2). Daarbij gaat het om de onderwerpen Natuur & Klimaat, Duurzame Energie, Friese Taal, Cultuur, Arbeidsmarkt, Onderwijs, vestigingsklimaat voor bedrijven en slimme mobiliteit.

Daarnaast hebben de thema's Waddengebied, Fryske Taal en het dossier Lelylijn in relatie tot Duitsland een specifieke status die wij- waar mogelijk- in verbinding met de focusthema's en daarbij behorende netwerken benaderen. Ook andersom verbinden wij bestaande netwerken en thematische insteek van de specifieke thema's met de speerpunten binnen deze beleidsbrief.

²¹ Voor de goede orde: het gaat hier dus om projectthema's en activiteiten waartoe partijen uit Fryslân als regio zelf het initiatief nemen en actief in participeren.

Missies, **speerpunten** en overige thema's en gemeenschappelijke noemers, in de samenwerking met Duitsland:

Bijzondere dossiers:

- Wadden
- Lelylijn
- Friese taal

De algemene insteek is: integrale verbinding en cross-overs realiseren. Ook heeft de jeugd onze bijzondere aandacht: Waar dat mogelijk is gaan wij in op initiatieven van hun kant of betrekken wij hen in de samenwerking met Duitsland.

In tegenstelling tot de Friese beleidsagenda voor Europa, zijn voor Duitsland de themá's Natuur en water , gastvrijheidseconomie geen speerpunten maar overige thema's en in het geval van Friese taal een bijzonder dossier.

Toelichting op de **speerpunten en overige thema's**

Toelichting op de inhoudelijke

Leeswijzer:

<table border="1"> <tr> <td>F</td> <td>P</td> <td>K</td> </tr> </table>	F	P	K	<p>De links afgebeelde kolommen duiden in aan welke van de drie dimensies uit hoofdstuk 1 per speerpunt en thema van toepassing zijn.</p> <p>F= Fondsen: Subsidieprogramma's + Projecten</p> <p>P = Positionering: Beïnvloeding en Lobby</p> <p>K = Kaders: Beleid, Wet- en regelgeving</p>
F	P	K		

Samenhang 1 : Natuur en Water in balans

Overig thema: Natuur en Water:

F	P	K
		

In aanvulling op de Europese doelstellingen voor natuur zijn wij in de samenwerking met Duitsland met name benieuwd naar de Duitse aanpak. Wat maakt de manier van werken in diverse Duitse deelstaten succesvol? In de uitvoering vanuit het Europese herstelprogramma biodiversiteit zoeken wij versterkt de kansen met Duitsland voor kennisdeling bijvoorbeeld over weidevogelbeheer, *International Flyway*, Agrarische Natuurbeleid en op het gebied van groenblauwe dooradering. De Friese aanpak van meer verleiden dan dwingen koesteren wij. De kansen binnen de Europese programma's met inhoudelijke haken voor dit beleidsterrein zoals voor schoon, veilig en genoeg water, Bodem, Veenweidegebied, de Wadden zullen we dan ook blijven verkennen en benutten binnen de beleidsmatige en kaders en beschikbare mogelijkheden in Fryslân. Al met al zorgen de recente juridische ontwikkelingen in Europa ervoor dat de provincie Fryslân zich versterkt binnen de dimensies Verkenning van de nieuwe Kaders en Positionering voor beïnvloeding en verkenning van de nieuwe handelingsruimte wil bewegen. Daarbij verkennen wij de mogelijkheid om met Duitse regio's de krachten te bundelen.

Samenhang 2 : Technische innovatie

Speerpunt Agro Food

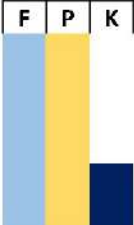
Wij werken graag samen met Duitse landbouwregio's voor het door ontwikkelen van duurzaamheid en een

F	P	K
		

kleine footprint van landbouw- en zuivelproducten en streven naar een goede balans tussen landbouw en natuur. Binnen de in hoofdstuk 2 genoemde brede inzet op agrarische innovaties zoomen wij, in de relatie met de regio Weser-Ems, in op de hoge standaard in deze regio op het gebied van technologische innovaties en voor samenwerking met betrekking tot zuivelverwerking bijvoorbeeld met Kiel, Schleswig-Holstein. Wij zien bijzondere kansen in samenwerking tussen vergelijkbare landbouwgebieden in deze regio's en Fryslân (klimaat en bodem) op het gebied van kennisuitwisseling over zuivel- en streekproducten. Wij zetten de dialoog via bestaande netwerken voort en gaan ook op zoek naar een uitbreiding van de kring van gesprekspartners in Duitse regio's. Wij vinden elkaar in gemeenschappelijke plannen om samen richting Europa op te trekken.

Wij bevorderen handelsmissies binnen de sector, bezoeken als het kan in gezamenlijkheid vakbeurzen zoals de *Grüne Woche* en kijken naar koppelkansen met het Fryslân Paviljoen. Wij werken in deze sector integraal in verbinding met Water, Natuur & Klimaat, HTSM & Digitalisering, etc. Na vaststelling van het nieuwe Friese Landbouwbeleid actualiseren wij zo nodig de relevante paragrafen in de beleidsbrief Europa en Duitsland.

Speerpunt Circulaire economie en circulaire en biobased bouwmaterialen

F	P	K
		

2025 is in Fryslân het jaar van de Circulaire Economie. Dat dit samenvalt met het Duitslandjaar vraagt om onderlinge versterking van beide events.

Wij hebben de ambitie om binnen de bestaande maar ook nieuwe ontwikkelingen en netwerken met de Duitse partners zoals in Hamburg, Bremen, Baden-Württemberg, Noordrijn-Westfalen en Nedersachsen te verder investeren.

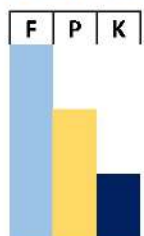
Binnen het Interreg A-Programmagebied en daarbuiten werken wij aan wederzijds eenduidig begrip van wat in Europa en in ook Nederland als Circulaire Economie wordt aangeduid met bijbehorende verantwoordelijkheden van overheid en spelers.

Vanuit de Friese specialisatie voor circulaire plastics en bouwmaterialen gaat onze interesse uit naar kruisbestuiving van innovatieve kennis en technieken met Duitse samenwerkingspartners daar waar deze specialisaties ook in Duitsland bestaan. Daarbij zijn wij onder andere op zoek naar voorbeelden in voorwaardenscheppende wetgeving. Daar waar dat past binnen onze benadering van innovatieve ecosystemen en de wetmatigheden binnen projectconsortia zullen wij (Friese spelers aanmoedigen om) vaker de lead te

nemen in projecten.

In relatie met het Friesland Paviljoen ondersteunt de regio Fryslân deze ambities door organisatie en deelname aan handelsmissies en bezoek van beurzen. Dit alles moet bijdragen aan onze ambitie om in 2030 de meest circulaire regio van Europa te worden.

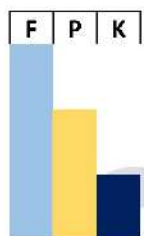
Speerpunt Water(technologie)

Leeuwarden is met de Watercampus en daarbinnen Wetsus de Watertechnologie-hoofdstad van Nederland. Wij zetten verdere stappen op weg naar de status van Watertechnologie-hoofdstad van Europa. Fryslân heeft een leidende kennispositie op het gebied van bijv. grondwaterkwaliteit en terugdringen van medicijnresten uit RWZI-effluent en daarmee uit het oppervlakte water. In de bestaande situatie waarin de samenwerking met Duitse regio's op het gebied van Watertechnologie nog minder is dan met andere Europese regio's, verkennen wij de mogelijke uitbreiding met Duitse samenwerkingspartners in regio's met overeenkomstige innovatievraagstukken, waarbij HTSM-innovaties zeker in de samenwerking met Nedersachsen de geëigende aanknopingspunten bieden. Daarnaast maken wij gebruik van de bestaande samenwerkingsverbanden en gezamenlijke subsidieprogramma's met Duitse regio's.

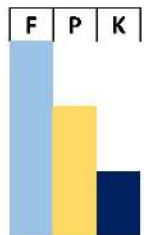
Ook het onderwerp water in brede zin, waarbij wij inzetten op schoon, voldoende en veilig zien wij als een gezamenlijke ambitie tussen Fryslân en Duitsland. Door de geografische overeenkomsten is Nedersachsen en het verdere Noorden van Duitsland -als deltagebied(en) verrijkt met Waddeneilanden voor de kust- een interessante uitwisselingspartner voor kennis en technieken in de omgang met water bijvoorbeeld als het gaat om verzilting in landbouwgebieden. Een andere overeenkomst zijn de Veenweidegebieden waar water de cruciale schakel vormt voor het vinden van de balans tussen landbouw, natuur en klimaatadaptatie.

Speerpunt Maritieme sector

Net als in de vorige bestuursperiode staat de maritieme sector prominent op de agenda in de samenwerking met Duitse partners. In de voorgaande periode werkte Fryslân via het Interreg A-Programma mee aan het ondersteunen van innovatieve opleiding waarmee niet alleen een enorme boost is gegeven aan de sector als beroepstak maar waardoor ook enorm netwerk is ontstaan in de hele regio van Noordoost-Nederland en Noordwest Nedersachsen. Voortbordurend op deze resultaten belichten wij nu ook andere kansrijke facetten van de maritieme sector in Fryslân. Het gaat hierbij om technologische innovaties ten behoeve van Smart Shipping, Circular Shipping en Green Shipping waarbij de Provinciale Havenvisie leidend wordt voor de doelstellingen op het gebied van Waterinfrastructuur in Fryslân. Voor de ontwikkeling van de goederencorridor werken wij hierbij uiteraard ook samen met Groningen, Drenthe, Overijssel, Flevoland en Utrecht. Wij bevorderen handelsmissies om deze ontwikkelingen te ondersteunen. Ook hebben wij oog voor mogelijke inhoudelijke koppelingen in het verlengde van regiodeals (Rijk) en het Waddenfonds en Investeringskader Waddengebied (Waddenprovincies).

Speerpunt HTSM

Aanjager van de HTSM-sector in Fryslân en Noord-Nederland is het Innovatiecluster Drachten (ICD). Wij stimuleren het ICD om ook in de samenwerking met Europa en Duitsland een drijvende kracht te zijn voor slimme, circulaire en verbonden oplossingen. Daarbij speelt de HTSM-sector een cruciale rol bij het mogelijk maken van innovaties in andere sectoren. De relatie tussen HTSM, circulaire economie, AGRO FOOD, de Maritieme Sector vinden wij van groot belang.

Overig thema: *Internationalisering MKB*

F | P | K Net als in de vorige bestuursperiode ondersteunen wij de internationalisering van het MKB in Fryslân. Hierbij komen de handelsbetrekkingen met Duitsland en ambities daarvoor het meest voor. Wij stimuleren de activiteiten via het Friesland **Paviljoen (voetnoot)** op diverse manieren zoals handelsmissies, werkbezoeken, ontsluiten van nog onbekende ecosystemen van de voornaamste Friese MKB-sectoren en leggen daarnaast nieuwe contacten in Duitsland ter ondersteuning van deze ambitie. Bijzondere aandacht gaat uit naar bevordering van handel in circulaire goederen uit en naar de eigen regio. Het vestigingsklimaat van circulaire bedrijven is hierbij een belangrijke voorwaarde die wij in de Friese beleidsbrief Economie hebben geborgd. Ook besteden wij aandacht aan de uitbreiding van netwerken op het gebied van de opleidingen binnen de voorname Friese sectoren, waarbij wij positief staan tegenover de deelname van meer Friese beroepsopleidingen aan het Rijnlandinstituut.

Samenhang 3: leefbaarheid

Friese Inwoners in dorpen en wijken, lokale bedrijven en maatschappelijke organisaties zijn zeer betrokken bij hun leefomgeving. Uit onderzoek van het planbureau Fryslân in 2019²² blijkt dat Friezen zich zelfs mede verantwoordelijk voelen voor hun leefomgeving en het behouden van de leefbaarheid. Als in Fryslân een idee geboren wordt, dan gaan wij hier spreekwoordelijk om tafel zitten met elkaar. Samen met overheid en inwoners plannen smeden en omzetten en op regionaal niveau vormgeven voor de leefomgeving is dan ook groot goed. Als provincie Fryslân kijken wij daarmee nadrukkelijk naar Europese fondsen zoals LEADER. Zo worden gemeenschapsprojecten mogelijk gemaakt en tegelijkertijd wisselen wij als Friezen op Europees niveau ook nog kennis uit en zien wij inwoners direct partners worden in het Europese samenwerking.

Het Nedersaksische *Programm Zukunftsträume* zien wij daarbij als kans voor grensoverschrijdende kennisuitwisseling. Wij verkennen ook of wij samen kunnen werken tussen de Leaderprogramma's van Fryslân en Niedersachsen.

Overig thema *Gastvrijheidseconomie*:

F | P | K In Fryslân is het aandeel buitenlandse gasten met 20 procent duidelijk lager dan landelijk. De buitenlandse gasten die naar Fryslân komen zijn voor het overgrote deel afkomstig uit Duitsland (71%), gevolgd door België (13%) en het Verenigd Koninkrijk (3%). Fryslân is een populaire bestemming voor gasten.²³ Tussen oktober 2021 en december 2022 mocht Fryslân 942.000 overnachtingen herbergen en 3,5 mln. mensen bezochten Fryslân in deze periode voor één dag uit de grensregio met Duitsland en België²⁴. Voor onze gasten en voor Fryslân willen wij de meest duurzame bestemming van Europa worden waarbij de Friese gastvrijheidssector in de Europese samenwerking o.a. bijdraagt aan de bevordering van de circulariteit in Fryslân. De gastvrijheidssector levert een belangrijke bijdrage aan de economie van Fryslân. Zowel inkomend toerisme als ook de recreatiemogelijkheden voor bewoners zijn hierbij belangrijk. De meest duurzame bestemming van Europa kan alleen bereikt worden door Slimme Groei waarbij een impact in relatie tot een prettige en gezonde leefomgeving altijd meeweegt.

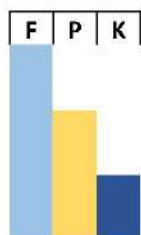
Wij benutten kansen binnen Europese fondsen en koppelen daarbij gastvrijheidseconomie aan overige belangrijke Friese sectoren zoals water, erfgoedssystemen en aan de bijzondere natuurlijke systemen en landschappen zoals het waddengebied, inclusief eilanden of het veenweidegebied.

²² [FSP_LIF_TOTAAL-DEF.pdf \(planbureaufryslan.nl\)](#)

²³ De gemiddelde aantrekkelijkheidsscore voor Fryslân als plek om te recreëren is 8,4 onder Friezen (inwoners) en 6,7 onder niet-Friezen (bezoekers) (De Friese Imagomonitor 2024)

²⁴ bron: Onderzoek Inkomend Toerisme (OIT), 2022 en *Onderzoek Inkomend Dagbezoek (OID), 2021/2022*

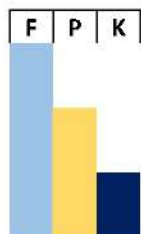
Overig thema Digitalisering

Ook in Duitsland en met name Niedersachsen en Weser-Ems worden Digitalisering als randvoorwaarden beschouwd om overige innovatieprocessen mogelijk te maken. Het is een katalysator voor vernieuwing binnen diverse andere thema's (o.a. Agro Food, Circulaire Bouwmaterialen en Plastics, Maritieme Technologie, Mobiliteit, Watertechnologie). Vanuit de positie met het Innovatiecluster Drachten stimuleren wij de samenwerking met Duitse partners op het gebied van Digitalisering & HTSM. Wij ontmoeten elkaar in de daarvoor bestaande samenwerkingsverbanden en subsidieprogramma's maar staan ook open voor nieuwe verbindingen. Wij onderschrijven een betere aansluiting van Fryslân als regio bij de Europese [Digital decade 2030](#).

Dossiers met een specifieke status:

Waddengebied

Nederland en in het bijzonder de provincies Noord-Holland, Fryslân en Groningen delen sinds 2009 de gezamenlijke zorg voor het Natuur Unesco-werelderfgoed Waddenzee met Duitsland en Denemarken. Dit beheer is in de Trilaterale samenwerking Wadden Sea georganiseerd, met daaraan gekoppeld diverse inhoudelijke werkgroepen en gremia, waarin Nederland en ook Fryslân samen met Duitse leden samenwerken.

Aan Nederlandse kant bestaat daarnaast ook nog het landelijke Omgevingsberaad Waddengebied onder voorzitterschap van Rijksheer Brok, waarin de belangrijke sectoren zoals Zeehavens, Natuur- en Milieuorganisaties, Visserij, Landbouw Recreatie & Toerisme, Wetenschap, het Waddenbeheer en de overheden de krachten bundelen. Wij zijn voor koppelingen van initiatieven die zowel de doelstellingen van het Europa- en Duitslandbeleid als ook het Waddenbeleid bevorderen.

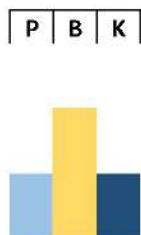
De Lelylijn

Voor de komst van de Lelylijn werken wij in Nederland op interregionaal niveau samen met Rijk en de provincies Groningen en Flevoland. Wij zetten ons vanuit de missie voor een verbonden regio en circulaire en duurzame economie in voor de verbinding tussen Amsterdam, Hamburg en Scandinavië. In de samenwerking met Duitsland zijn wij verheugd met de positieve uitspraak van de Noord-Duitse deelstaten over de komst van de Lelylijn uitgesproken in het 4+1 Treffen door Niedersachsen (GROS, zie hieronder) en bijlage 2). Na afronding van het lopende onderzoek naar de meerwaarde van de Lelylijn met hiervoor genoemde route door Noord-Duitsland zullen wij

samen met de overige Nederlandse partijen en onze Duitse partners de vervolgstappen overwegen. Het Rijk blijft onze belangrijkste gesprekspartner en is voorwaardenscheppend voor de nodige intensieve samenwerking en kansen op Europees niveau voor de realisatie van deze ambitie.

Friese Taal

Wij zijn ons ervan bewust van het feit dat het Fries in Duitsland een andere status heeft dan in Nederland. Wij sluiten aan bij gezamenlijke doelstellingen in de samenwerking tussen de Frieslanden. In de uitvoering van de Nieuwe taalnota Fansels Frysk steken wij de internationale samenwerking voor een groot deel in op voortzetting van beleid langs de deelname aan netwerken waarin wij al participeren. Op Europese schaal blijven wij deel uitmaken van de Raad van Europa en wij maken gebruik van het Unesco Cities netwerk. Uitgaande van gemeenschappelijke doelen zetten wij in op samenwerking met Duitsland en Denemarken

waarbij wij ook nieuwe verbindingen willen leggen voor kennisdeling. Innovaties op het gebied van Friestalige Artificial Intelligence als functie voor minderheidstalen vinden wij belangrijk. Ook zoeken wij de verbinding met culturele en andere beleidsthema's voor cross-overs. Hiermee dragen wij bij aan de bescherming en

bevordering van het Fries die voortvloeien uit het Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden (driejaarlijkse toetsing door de Raad van Europa).

3.3 Samenwerkingsverbanden en programma's

Wij zetten de Friese deelname aan bestaande programma's, netwerken en gremia voort, omdat deze in de samenwerking met onze Duitse partners een onmisbare schakel vormen voor de inhoudelijke ontmoeting tussen Fryslân en Duitsland. In deze context hechten wij ook bijzondere waarde aan de interregionale samenwerking en krachtenbundeling binnen (Noord)-Nederland. Het gaat hierbij om Grensoverschrijdende Samenwerkingsagenda Niedersachsen-Nederland (GROS NdS-NL), Interreg A-Deutschland-Nederland (D-NL), de Eems Dollard Regio (EDR), Trilaterale Samenwerking Wadden Sea Unesco Wereld erfgoed, Network to Promote Linguistic Diversity ([NPLD](#)).

Daarnaast stimuleren wij Friese initiatiefnemers en betrokken partijen om aan een selectie van belangrijke grensoverschrijdende en bilaterale samenwerkingsverbanden, programma's en netwerken deel te nemen (zie ook hoofdstuk 1).

GROS NdS-NL en Interreg A D-NL

De inhoudelijke doelstellingen van de Samenwerkingsagenda GROS en het Interreg VI A-D-NL Programma zien wij als grote kans om elkaar versterkende doelstellingen van Fryslân en Niedersachsen in het bijzonder van de regio Weser-Ems uit te voeren. Binnen Interreg A-D-NL werkt Fryslân als regio ook met Noordrijn-Westfalen samen

GROS

Fryslân maakt deel uit van de Nederlandse grensregio met Nedersaksen. Daarom nemen wij al geruime tijd deel aan de Grensoverschrijdende Samenwerkingsagenda Niedersachsen-Nederland (GROS NdS-NL) die tussen beide landen Nederland en Nedersaksen is vastgesteld. De belangrijkste samenwerkingsthema's van de grensregio zijn hierin overeengekomen. Vanuit Fryslân zetten wij onze deelname voort en nemen inhoudelijk de trekkersrol op ons voor het thema Circulaire Economie in de grensregio. Deze rol vervult de Commissaris van de Koning.

GROS agenda:

- Economie en handelsbevordering
- Arbeidsmarkt, Onderwijs en Taal
- Energie und Klimaat
- Infrastructuur en Bereikbaarheid
- Water und Natuur

Doel is via de structurele governance van bestuurlijke aanspreekpartners in de grensregio de weg te vinden voor maatwerk en afstemming aan beide zijden van de grens. Deze governancestructuur is ook een ingang om de in hoofdstuk 1, fig.XX toegelichte dimensie van lobby en coalitievorming op verschillende overheidsniveaus tot en met Europa in te vullen. Wij komen als

betrokken partijen op regionaal en landsniveau op voor belangen van de samenwerkingsagenda in de grensregio in richting Brussel.

Succesvolle resultaten hiervan zijn grensoverschrijdende samenwerking tussen Duitse en Nederlandse politie, Arbeidsmarktbemiddeling en het ontstaan van Grensinformatiepunten de zogenaamde GIP'S. Wij zetten onze deelname voort en dragen samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Staatskanzlei Nedersaksen en in de regio samen met de [Eems Dollard Regio](#) (EDR), de provincies Groningen, Drenthe en Overijssel en het Amt voor regionale Landesentwicklung Weser-Ems bij aan het initiëren, concretiseren en versnellen van de grensoverschrijdende agenda.

Interreg A Deutschland-Nederland

Fokusthemen
Focusthema's

- Agro & Food
- Health & Care
- High Tech Systems & Materials
- Energie & Klimaat
- Integratie, Bildung & Arbeidsmarkt //
Integratie, onderwijs & arbeidsmarkt

- Prioriteit 1
Een innovatiever programmagebied
 - Prioriteit 2
Een groener programmagebied
 - Prioriteit 3
Samenwerken aan een verbonden grensgebied
 - Prioriteit 4
Een Europa dichterbij de burger in het grensgebied
- **interreg**
Deutschland - Nederland

Wij werken al sinds 2007 mee aan het Europese subsidieprogramma Interreg A D-NL. Met twee innovatieve prioriteiten waarin de meeste programmamiddelen zijn gereserveerd, sluiten de doelstellingen van het programma perfect aan bij de missies en speerpunten van Fryslân en van de RIS3 Noord 2021-2027. Doordat interreg A een Partnerprogramma is, nemen wij als leden van het bestuur deel aan de beoordeling en besluitvorming over projectaanvragen. Wij koesteren de relaties die wij op deze manier met onze Duitse collega-overheden, de grensregio's en de programma-instanties onderhouden. Wij bevorderen makkelijke ingangen in (Noord-)Nederland voor Duitse partners en trekken binnen de kaders van het Programma gezamenlijk op. Binnen de beschikbare financiële kaders stellen wij cofinanciering ter beschikking, aan projecten die voldoen aan de programma-eisen en aan het Friese beleid

Hoofdstuk 4: Financiële dimensie

Aan het Europabeleid zijn financiële consequenties verbonden. Dat betreft de benodigde middelen voor de inzet van provinciale cofinanciering en de bekostiging van de voortzetting van het EPF. Samengevat zijn de kosten voor Cofinanciering OP EFRO Interreg en Overige en het EPF

7 mln. euro te dekken uit het Brede Cofinancieringsbudget OP EFRO, Interreg e.o. 2024 - 2027.

4.1. Cofinanciering Europese projecten

De voorgaande raming en doelstelling € 130 mln. aan Europese subsidies tot en met 2027 in de beleidsbrief "Fryslân en Europa" was gebaseerd op de kennis van toen. Door de samenwerking in het EPF hebben wij meer inzicht gekregen in de Friese Europese activiteiten en subsidieresultaten. Bovendien droegen projecten waaraan de provincie geen cofinanciering hoefde te betalen voor een onvoorzien groot gedeelte bij aan het binnen halen van Europese subsidie voor Fryslân. Begin 2024 was de toenmalige doelstelling dan ook al gehaald.

Wij blijven ernaar streven om zo veel mogelijk middelen in Fryslân te laten neerdalen. Maar voor de berekening van de benodigde provinciale cofinanciering gaan wij alleen nog uit van die Europese fondsen waarmee wij de inhoudelijke thema's voor Fryslân verder brengen én waarbij Friese cofinanciering een vereiste is. Het gaat daarbij om het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB), het Nationale EFRO-programma-Noord, de Interreg programma's (Interreg A, NRS, NWE en Europe), LIFE en overige. Hierbij besteden wij bijzondere aandacht aan de uitvoering van het EFRO-programma-Noord en Interreg VI-A D-NL, die beide in de uitvoering nog achterblijven.

De betreffende monitoringgegevens Friese Europese projecten sinds medio 2019 en de actuele restbudgetten in de programma's 2021-2027 nemen wij als basis voor de raming van de benodigde cofinanciering 2025-2027 van 5,6 mln. euro voor Europese fondsen OP EFRO, Interreg, Horizon, Erasmus+, LIFE, Creative Europe etc.

Met betrekking tot de cofinanciering van het NSP (de opvolger van het GLB) hebben Provinciale Staten al een apart besluit genomen TABEL VOLGT in definitief concept

4.2. Voortzetting EuropaPact Fryslân 2025-2027 n.a.v. evaluatie 2024

In de Samenwerkingsovereenkomst EuropaPact Fryslân van 4 maart 2022 is tussen de deelnemende partijen overeengekomen dat in 2024 een evaluatie van EPF plaatsvindt. Op basis van de uitkomst van die evaluatie beslissen de deelnemers of zij doorgaan met EPF in de periode 2025-2027 of dat zij hiermee stoppen.

De evaluatie is uitgevoerd in de periode april-juni 2024. Wij kunnen ons vinden in de aanbevelingen uit de evaluatie en wij zullen meewerken aan het opstellen van een nieuwe Samenwerkingsovereenkomst EPF voor de periode 2025-2027. De provinciale bijdrage zal in dit geval (conform de opzet uit het Definitief Ontwerp Friese Projectenmachine waarop EPF is gebaseerd) maximaal € 485.000 per jaar bedragen. De dekking voor deze kosten kan worden gevonden binnen het Breed Cofinancieringsbudget.

4.3. Algemeen

Eventuele nieuwe financiële aspecten kunnen in het kader van de jaarlijkse rapportage en bespreking met PS ingebracht worden ook in de brede beleidsafwegingen en andere geëigende momenten van de Planning en Control cyclus.